

Neravnoteža u suvremenomu svijetu rada i monaško razumijevanje rada

Zrno, Katarina

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Catholic Theology / Sveučilište u Splitu, Katolički bogoslovni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:202:451790>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of The Catholic Faculty of Theology
University of Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET
INTEGRIRANI FILOZOFSKO-TEOLOŠKI STUDIJ

Katarina Zrno

NERAVNOTEŽA U SUVREMENOM SVIJETU RADA

I

MONAŠKO RAZUMIJEVANJE RADA

DIPLOMSKI RAD

Kod prof. dr. sc. Ante Vučkovića

Split, 2022.

SADRŽAJ:

Uvod

1. Rad kao vrednota

1.1. Čovjek i rad kroz povijest

1.2. Grčko i židovsko poimanje rada

1.3. Rad u kršćanskoj tradiciji

2. Neravnoteža u suvremenom svijetu rada

2.1. Kult rada

2.2. Dehumanizacija rada

2.3. Problem nezaposlenosti

2.4. Moderno robovlasništvo

2.5. Pojedinac i društvo

2.5.1. Čovjek u suvremenom svijetu rada

2.5.2. Diktatura profitabilnosti i utilitarizma

2.5.3. Doba prekarijata

2.5.4. Nijemi vapaj

2.5.5. Na putu oslobođenja

2.5.6. Četverodnevni radni tjedan

3. Monaško razumijevanje rada

3.1. Sveti Benedikt

3.2. Pravilo sv. Benedikta

3.3. Rad – bitna sastavnica monaškog života

3.4. Moli i radi

3.5. Plodovi

4. Aktualnost Benediktove misli

4.1. Aktualnost Benediktove misli – Moli i radi

4.2. Aktualnost Benediktove misli – Samoća

4.3. Aktualnost Benediktove misli – Vrijednost rada

4.4. Aktualnost Benediktove misli – Složenost zbilje

4.5. Aktualnost Benediktove misli – Smisao za cjelinu

5. Vita benedicta

5.1. Vita contemplativa

5.2. U potrazi za srećom

5.2.1. Fortuna

5.2.2. Felicitas

5.2.3. Beatitudo

Zaključak

Sažetak

O tome kako čovjek shvaća sebe, svoj život i ovaj svijet u kojem živi ovisi i njegovo shvaćanje rada te odnos prema njemu. Rad je jedna od bitnih sastavnica čovjeka kao osobe. To je njegova vlastitost koja je puno više od pukog sredstva za preživljavanje. U današnjem svijetu rad i sve ono što se uz njega veže jedna je od najčešćih tema, kako na mikro tako i na makro razini. Za mnoge je on izvor zadovoljstva i radosti. No još je veći broj onih kojima je on izvor nemira, tjeskobe, stresa, unutarnjih konflikata raznih vrsta, nezadovoljstva, frustracije, pa i žalosti. Što reći o onima koji uopće nemaju priliku raditi? O onima koji su uskraćeni za to osnovno ljudsko pravo koje često, i prečesto, ostaje samo na papiru? Problematika je široka i kompleksna. Iz toga slijedi da i rješenje ne može biti jedno i jednostavno. Međutim, ono što je svakomu dostupno i na što može utjecati, bar u određenoj mjeri, jeste njegovo vlastito poimanje rada i odnos prema njemu. Tu se dakle prvenstveno misli na duhovnu dimenziju rada. Postavlja se pitanje koliko je ona prisutna, a koliko zanemarena u suvremenom shvaćanju rada? Zbog ubrzanih promjena uzrokovanih naglim i velikim tehnološkim razvitkom javlja se potreba za novim vrednovanjem rada. Zbog svega onoga što rad za čovjeka predstavlja i zbog golemog i izravnog utjecaja na kvalitetu njegova života, sreću i ostvarenost kao osobe, potrebno je u novim uvjetima preispitati rad kao takav i svoj odnos prema njemu. Dapače, u jedinstvenim okolnostima suvremenog svijeta potrebno je iznova promisliti sve čimbenike rada, s posebnim naglaskom na njegovu duhovnu dimenziju te stvoriti novu filozofiju odnosno duhovnost rada. Poziv je hitan i upućen svima koji mogu pridonijeti u tom smislu. U traženju odgovarajućeg odgovora na postavljenu zadaću, u ovom se radu poseglo za jednim iskustvom iz povijesti s monaškim predznakom, čije je razumijevanje rada oblikovalo našu civilizaciju i obogatilo je duhovnim i materijalnim dobrima kroz više od tisuću i pol godina.

Ključne riječi: rad, suvremeno društvo, neravnoteža, monaštvo, molitva, kontemplacija, sreća

Uvod

Cilj je ovog rada iznijeti dva različita shvaćanja rada, odnosa prema njemu i učinaka takvog odnosa, kako na pojedinca, tako i na širu zajednicu čiji je on član i to ne samo u sadašnjosti, nego i u budućnosti. Svaki čin čovjeka kao povijesnog bića ima svoje odjeke na širu zajednicu, u prostoru, ali i u vremenu, tj. izravno ili neizravno utječe na budućnost budućih generacija. Nitko nije otok. Posebno je u središtu čovjek kao subjekt te djelatnosti koji se uvijek iznova mora izboriti za taj svoj status i njegovo održanje. Čini se da je ta bespoštedna borba i danas itekako prisutna u svojim mnogostrukim oblicima. Kao da se polako i neprimjetno formiraju dva suprotna tabora. Jedni su na strani objekta, tj. rada kao takvog, lišenog, golog i ogoljenog svake nutarnje vrijednosti. On je sredstvo kojim se dolazi do bogatstva, moći i slave koji su u očima mnogih glavni kriteriji ostvarenog i uspješnog života. Pritom su vlastiti ja i osobni profit isključive smjernice u donošenju odluka. Drugi pak prvenstvo daju čovjeku koji je kao osoba stvaralac i svrha svakoga rada te kao takav mora biti i glavno mjerilo svake ljudske djelatnosti. Mjerilo je, dakle, prije svega osoba tj. pojedinac, a potom uža i šira zajednica, društvo u cjelini, a zatim i čovječanstvo kao jedna velika ljudska obitelj čija dobrobit mora biti iznad svih egoističnih, neetičnih i partikularnih interesa. Naslov ove teme nosi u sebi sintagmu „suvremeni svijet“, pod tim se uglavnom misli na tzv. razvijeni zapadni svijet, a razvoj je jedno od njegovih bitnih obilježja. On ga određuje, on je njegova osobna iskaznica u ovome svijetu, premda može biti shvaćen dvojako, pozitivno i negativno. Govoreći o radu iz monaške perspektive, tu se prije svega misli na zapadno monaštvo i ono što sv. Benedikt kao njegov začetnik pod tim podrazumijeva. U njegovoj poruci, životu i Pravilu rad zauzima važno i istaknuto mjesto i on je svojim shvaćanjem istoga napravio prvi i odlučujući korak u stvaranju jedne nove civilizacije koju nazivamo svojom. Kao takav, sv. Benedikt zasigurno ima što reći i ljudima našega vremena koje je u mnogočemu slično njegovu. Prije svega po velikim socijalno-ekonomskim podjelama koje su prisutne u njemu. Zatim po nepoštivanju osnovnih ljudskih prava i dostojanstva svake ljudske osobe. Ako je pak to priznanje i poštivanje i prisutno, ono je često samo u teoriji, na papiru i deklarativno. U vrijeme kad je jedno doba bilo na zalazu – antičko doba, a drugo tek na obzoru – srednji vijek, sv. Benedikt se kao „čovjek koji iz svoje riznice uzima novo i staro“ (usp. Mt 13, 52), aktivno uključio u stvaranje novog svijeta te je sagradio divan i veleban most između prošlosti i budućnosti. On se, dakle, pokazao i potvrdio kao izvrstan arhitekt i graditelj u vremenu i prostoru. Čovjek vjere koji ima viziju, ali i odlučnost i snagu da ju provede u djelo. Obdaren smislom za teoriju, ali i praksu, nutarnje i vanjsko, duhovno i tjelesno, vremenito i vječno, ne

odvaja jedno od drugog. No uvijek jasno naznačujući poredak vrijednosti koji ga vodi te koji rado dijeli s drugima. Sposoban oslušivati potrebe vremena, odnosno ljudi koji čine to vrijeme, imati otvorene oči srca i uma, hrabrost kritički se osvrnuti na prošlost i sadašnjost, ali i s pouzdanjem gledati u budućnost, ne prezirući staro niti bojeći se novog, život i djelo sv. Benedikta i nama mogu biti veliki izazov i primjer za nasljedovanje. Osobito onima koji su dionici njegove duhovne ostavštine ili pak suputnici na jednom jedinom putu koji se zove Isus Krist.

1. Rad kao vrednota

Rad i čovjek su neodvojivi. Otkada postoji čovjek, postoji i rad. Njihova je povijest zajednička. Zajedno ju tvore. Po jednom ili drugom nazivaju se različita povijesna razdoblja. Njihovo je djelovanje uzajamno, a tko na koga više utječe, teško je reći. Ipak, prednost pripada čovjeku jer je on začetnik i svrha svakoga rada. Budući da izraz „svrhovito djelovanje“ tvori samu bit definicije rada, ono kao takvo može biti uzrokovano samo od nekog razumnog i umnog bića, a to je na ovoj Zemlji jedino čovjek. To je isključivo njegova povlastica po kojoj se, tj. po radu i stvaralaštvu, razlikuje od životinje. „Homo faber je upravo radom dokazao da je homo sapiens.“¹ No što je rad? Kakav je njegov odnos s njegovim tvorcem? Što on od njega zahtijeva i traži, a što pruža? Rad je istaknuto ljudsko djelo (pragma, praksis), i to u prvom redu stvaralački čin, tvorba, stvaranje (poiesis) i njegov plod, tvorevina, učinak (opus). To je čovjekovo glavno zanimanje, zvanje (occupatio), zapravo i glavna životna zadaća (thema). Svojim radom mi svijet oblikujemo, preoblikujemo ili izobličujemo. Stvaralački posao danas – to je naš rad. Intelektualni, kulturni, umjetnički, ekonomski, socijalni, manualni i svaki drugi pravi rad. Stvaranjem svijeta naše stvaralaštvo još nije iscrpljeno: svojim radom čovjek stvara i sama sebe. Ovdje se ostvaruje dijalektika rada i radnika. Rad je djelo čovjeka koje opet sa svoje strane oblikuje svog stvaraoca. Time je jasno istaknuta antropološka vrijednost rada. Samo se radom čovjek izgrađuje, afirmira i dovršava. No rad je i slika čovjeka, izraz i plod njegova bića. Radom se čovjek otkriva sebi i svijetu. Kao što je dobro opazio Samuel Butler: „Every man’s work ... is always a portrait of himself.“² Uz ovu antropološku vrijednost rada, valja barem spomenuti i druge vrednote koje prožimaju sav ljudski život, a tiču se rada. Primjerice, moralna vrednota, intelektualna, umjetnička, ekonomska, biološka, socijalna i druge.³ Riječju, sav ljudski život neka je vrsta rada, dinamike, gibanja, rasta. No uz ovu lijepu i plemenitu ulogu rada u ljudskom životu, postoji i ona manje lijepa i manje ugodna. Naime, premda naš život ispunjava vrijednosnim sadržajem, rad je uvijek u većem ili manjem stupnju i naš teret. Obogaćuje nam život, ali nam ga i troši, zamara nas. U fizici se rad definira kao *svladavanje otpora na putu*. Već je tu jasno da on nije čista igra, nego da predstavlja napor i zauzetost.“⁴

¹ Živan Bezić, Rad kao kršćanska vrednota, *Crkva u svijetu*, 7 (1972.) 3, str. 229.

² <http://www.online-literature.com/samuel-butler/way-of-all-flesh/14/>

³ Živan Bezić, Rad kao kršćanska vrednota, str. 230.

⁴ Ivan Koprek, Rad – bitni čimbenik ljudskosti, *Obnovljeni život*, 65 (2010.) 4, str. 440.

1.1. Čovjek i rad kroz povijest

„Najstarije prahistorijske epohe nazivamo kameno, bakreno, brončano ili željezno doba. Ne imenujemo ih kronološkim, nego radnim kategorijama – po oruđu kojim se čovjek služio u svojem radu.“⁵ Kad je riječ o shvaćanju i vrednovanju rada kroz povijest, može se reći da je prošao dug i težak put do onoga što danas pod njim mislimo. U raznim kulturama postojale su i znatne razlike u njegovu shvaćanju i vrednovanju. Ovdje ćemo se osvrnuti na dvije najvažnije kulture koje se bitno razlikuju u svojem shvaćanju rada, a čije susretanje, prožimanje i spajanje leži u temelju naše današnje kulture. Riječ je, dakako, o grčkoj i židovskoj kulturi rada i njegovu vrednovanju.

1.2. Grčko i židovsko poimanje rada

„U grčkom je svijetu fizički rad bio smatran poslom robova. Mudrac, uistinu slobodan čovjek, posvećivao se jedino duhovnim stvarima. Ostavljao je fizički rad kao nešto inferiorno onim ljudima koji nisu bili sposobni za ovo više življenje, ono u duhu.“⁶ „Tjelesni je rad, dakle, u tom helenističkom svijetu bio predmet prijezira, a ideal ostvarenog i savršenog čovjeka bio je aristokrat koji ne radi, onaj koji dokoličari, koji ratuje ili stvara duhovna djela. To je zato što su Grci smatrali da rad, pogotovo tjelesni, koči i priječi intelektualnu kreativnost.“⁷ Treba napomenuti da razlog ovakvog poimanja rada nije bila lijenost ili nepoštivanje rada. U pozadini je zapravo nešto drugo. Puno važnije i značajnije. A to je poimanje Boga kao Demijurga. Poznato je, naime, da je Grcima pojam Boga kao Stvoritelja *ex nihilo* bio sasvim nepoznat. Oni su poznavali samo Demijurga, tj. ureditelja svijeta i onoga koji održava red u njemu. Ključ razumijevanja ovakvog poimanja rada, prema filozofu Jean Pierru Vernantu, leži u shvaćanju prirode. „Kad su Grci nazivali svijet *kosmos* što znači *dragulj* ili *ukras* uzimali su u obzir važnost reda i božansko podrijetlo. Božanski red isijava iz veličanstvene vrijednosti svih stvari, i to pokazuje da je najplemenitiji ljudski čin estetsko poimanje. Mi, dakle, komuniciramo s Bogom kada promatramo unutarnju ljepotu stvari i

⁵ Ivan Koplek, Rad – bitni čimbenik ljudskosti, str. 441.

⁶ Govor Pape Benedikta XVI. svijetu kulture, Pariz, College des Bernardins, 12. rujna 2008.

⁷ Ivan Koplek, Rad – bitni čimbenik ljudskosti, str. 441.

njihov raskošni sklad.“⁸ Uz ovakvo poimanje Boga i prirode još je jedno shvaćanje pridonijelo oblikovanju ovakvog stava prema radu. Riječ je o poimanju ljudske slobode.

Izgleda da je za klasične pisce svaki posao koji se obavljao da bi se priskrbio novac, odjeća, hrana ili dom, bio neprimjeren za slobodne ljude. Ovo je na neki način bilo opravdanje za robovlasništvo. Robovi su obavljali fizičke poslove za svoje gospodare, pa su se oni mogli baviti filozofijom, umjetnošću, atletikom i drugim aktivnostima koje su bile prikladne za slobodne ljude. Ovdje vidimo različita poimanja ljudskog rada koja su prisutna i danas, iako je ropstvo odavno ukinuto. Čak i u moderno post-industrijsko doba intelektualni rad se više cijeni od manualnog rada. Filozof prosvjetiteljstva, John Locke, spominje razliku između „rada našeg tijela i djela naših ruku“, gdje prvi označava rad da bismo priskrbili ono što nam je potrebno, a drugi ima više kreativan aspekt. I ova predrasuda utječe na naše poimanje posla i rada.⁹

U židovskoj kulturi vladao je sasvim drukčiji pogled na rad.

Židovi su se prema poljoprivredi odnosili s poštovanjem. No to poštovanje nije proizlazilo iz spoznaje o prirodi kao mjestu božanskog reda, već iz zapovjedi koju je dao Bog, Stvoritelj svih stvari na nebu i na zemlji. (Svijet je skladan jer je rezultat božanske kreacije. To je različito od grčkog poimanja gdje se svijet doživljava kao savršenstvo koje smo dobili kao nešto gotovo, a ne stvoreno.) Kada je Bog stvorio Adama, smjestio ga je u vrt koji je trebao održavati i njegovati. Iz ovoga je vidljivo da se čovjeku nudi poseban odnos s Bogom, i to kroz rad – labora. Kad je Bog zadužio Adama da se brine o vrtu, to nije napravio zato što se on sâm nije mogao brinuti o njemu niti jer bi Adam u suprotnom gladovao (nigdje u tekstu nije spomenuto da se treba brinuti o vrtu da bi proizveo hranu); rad se daje čovjeku kao dar, kao poseban način komuniciranja s Bogom jer radeći čovjek oponaša Njegovo savršeno djelo.¹⁰

⁸ D. C. Schindler, Quererere Deum: Work as love of God and World, *Humanum – Issues in Family, Culture and Science*, (2017.), 1, str. 2. (30. 5. 2017.)

<http://humanumreview.com/articles/quarerereumworkasloveofgodandworld>, (15. 3. 2022.).

⁹ Jose H. Gomez, All You Who Labor: Towards a Spirituality of Work for the 21. st Century, *Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy*, 20 (2014.) 2, str. 795.

<http://scholarship.law.nd.edu/ndjlepp/vol20/iss2/11>, (15. 3. 2022.).

¹⁰ D. C. Schindler, Quererere Deum: Work as love of God and World, str. 3.

U Bibliji, koja je bila glavno mjerilo za sveukupni život i djelovanje u njemu, Bog je opisan kao 'onaj koji djeluje'. Njegova se aktivnost proteže od stvaranja svijeta, preko trajne skrbi za svoj izabrani narod, pa sve do različitih zahvata u povijesti Izraela, ali i cijeloga svijeta. Budući da je sâm Bog opisan kao 'onaj koji djeluje' i vrijednost rada time je dobila na značenju. Rad je, dakle, predstavljen kao nešto temeljno i važno za svako ljudsko biće. Svojom sposobnošću za rad ljudi su slični Bogu, radom Njemu služe, Zemljom vladaju, sebe ostvaruju te se jedni s drugima povezuju i uzajamno obogaćuju.

1.3. Rad u kršćanskoj tradiciji

Kršćanstvo se velikim dijelom naslanja na židovsku tradiciju, ali i sasvim jasno od nje razlikuje. Dobar primjer za to je i njegov odnos prema radu. Dakle, pozitivan odnos prema radu nastavlja se i u Novom zavjetu. Isus je rođen u radničkoj obitelji. On sâm radi, a pozivajući se na svog nebeskog Oca, s kojim je u trajnom jedinstvu te slijedeći njegov primjer on kaže: „Otac moj sve do sada radi pa i ja radim.“ (Iv 5, 17). Prema tome, i u Evanđelju je rad prikazan kao dar i povlastica, ali i potreba i obaveza od koje nitko ne može biti izuzet. Budući da je u židovskoj tradiciji rad bio visoko vrednovan, a protagonisti kršćanstva odreda su bili Židovi, on je dobio istaknuto mjesto i u kršćanstvu. „Svi veliki rabini istovremeno su se bavili i nekim zanatom. Pavao, kao rabin i kasnije navjestitelj Evanđelja narodima, tkao je šatore i zarađivao za život radom vlastitih ruku. Time ne predstavlja izuzetak, već pripada zajedničkoj rabinskoj tradiciji. Monaštvo je preuzelo tu tradiciju. Fizički rad dio je kršćanskog monaštva.“¹¹ No ono što je osobitost kršćanstva u odnosu na židovstvo, glede rada, jeste njegovo otvaranje i prema drugim kulturama, u ovom slučaju prema helenističkoj. Kršćanstvo se i u ovom segmentu pokazuje kao ono kojemu spajanje suprotnosti, različitost gledišta i povijesne baštine ne predstavlja problem, već prije bogatstvo mogućnosti. Daleko je od toga da mu pristup teškoćama s kojima se susreće bude bojažljiv, eklektički, neupečatljiv i neoriginalan, ali i od isključivosti bilo koje vrste. Svijest o svojem univerzalnom poslanju nuka kršćanstvo da uđe u otvoreni dijalog sa židovskom i grčkom tradicijom, što ono i čini. Prihvaća ih, ali ih kroz taj proces prihvaćanja i preoblikuje stvarajući nešto novo, vlastito i prepoznatljivo.

2. Neravnoteža u suvremenom svijetu rada

Kao u mnogim područjima ljudskoga življenja, tako i u svijetu rada, danas vlada velika neravnoteža u svakom pogledu. Dok jedni rade 10, 12, 14, ... 24, pa čak i više sati bez

¹¹ Govor Pape Benedikta XVI. svijetu kulture, Pariz, College des Bernardins, 12. rujna 2008.

prestanka, drugi uopće nemaju tu mogućnost. Riječ je dakle o velikoj nezaposlenosti koja ne samo da se ne smanjuje, nego se i povećava. Zatim, tu je problem i čovjekove identifikacije s radom. Ponekad se ne zna služi li rad čovjeku ili čovjek radu. Tko je sluga, a tko gospodar? Sve je više prisutan imperativ rada. Mnogi rad shvaćaju kao neko božanstvo koje će im donijeti sreću i ispunjenje. Zbog toga žrtvuju sve. Obitelj, prijatelje, zdravlje. Rad postaje središte njihova života oko kojega se sve okreće ili odvija. Znatno je broj onih kojima nedostaje sigurnost, toplina i čvrstina uže zajednice koja ih ne promatra kroz prizmu njihove produktivnosti, nego im pruža osjećaj prihvaćenosti i potpore zbog njih samih. Mnogi kroz rad žele zadobiti identitet, potvrditi vlastitu vrijednost u svojim i u očima drugih. Stoga odlaze u lov na raznorazne titule i priznanja ostavljajući iza sebe sve što im predstavlja teret na tom putu. A često, i prečesto, se u tom „teretu“ krije prava vrijednost i smisao ljudskog življenja. Vrlo često „rad, kad ostane sâm, u životu čovjeka strahovito sâm, postaje strašan Moloh, proždire svoje sljedbenike. Neljudski imperativ, robovanje bez izbavljenja.“¹²

Činjenica da je za potrebe ovog rada bilo teško pronaći dostupnu i lako pristupačnu literaturu koja govori o radu izvan ekonomsko-socijalnih kategorija, govori sama za sebe. Nedostaje, naime, literature koja bi osvijetlila pitanje ljudskog rada u svim njegovim dubinama i mnogostrukim utjecajima na čovjeka i njegov život, ali i društvo u cjelini. Mnogi problemi zabilježeni na globalnoj razini usko su vezani uz problematiku rada. Bilo da je riječ o višku te djelatnosti ili pak o njezinom nedostatku. Primjerice, porast broja oboljelih od depresije, uzimanje raznih opijata, promiskuitetan život, razna psiho-fizička oboljenja, rastava brakova itd. Sve su te pojave izravno ili neizravno povezane uz pitanje ljudskog rada koji čovjeka uvijek iznova poziva da definira sebe kao osobu te zauzme aktivan i kritički stav prema njemu.

2.1. Kult rada

„Jedan je njemački povjesničar rekao da bi se benediktinskim načelom *Moli i radi* mogla označiti tri velika zaokreta naše civilizacije. Naime, za stare je važno *moli i radi*, tj. molitva na prvom mjestu, rad na drugom, a između molitve i rada je bila veza: *i radi*. U doba renesanse praksa je preokrenula ta dva izraza tako da je vrijedilo načelo: *radi i moli*. Naposljetku je materijalistički zaokret našeg vremena otpisao jednog od dvaju izraza, kao da bi se reklo: *radi i radi*.“¹³ „Danas, dakle, vlada pravi kult rada. U filozofiji ga je na oltar

¹² Piero Bargellini, Sv. Benedikt – prijevika potreba njegove pouke, *Naša prisutnost*, (1976.) 1, str. 5.

¹³ Marijan Magrassi, *Kristom zahvaćeni*, Benediktinski samostan Čokovac, Tkon, 1978., str. 201.

postavio pragmatizam, u praksi amerikanizam, a na društveno-političkom području marxizam.“¹⁴ Rad je uzrok i velikih podjela u društvu koje se sve više „polarizira u odnosima producent – konsument.“¹⁵

2.2. Dehumanizacija rada

Rad kao „vrednota može postati protuvrednotom, ako rad nije humaniziran. Prerazvijena tehnika nadjačala je samog čovjeka, svog stvaraoca. Pretvorila se u tehnokraciju. Moderni je život tako satkan da čovjek danas više ne može ni živjeti bez tehnike.¹⁶ Čovjek se sve više besprigovorno pokorava zahtjevima našeg tehnokratskog društva. Često zaslijepljen onim što u takvom odnosu dobiva, previđa što sve gubi. Ako se pak i uoče opasnosti i nedostaci robotizacije društva, oni se iznose odveć sramežljivo i tiho. Imperativ napretka svima je dobro poznat te on, usprkos bilo kakvom prigovoru, ostaje neumoljiv u svom zahtjevu. Ako nije humaniziran, primjeren čovjeku i njegovoj dobrobiti, rad se može prometnuti iz sredstva ostvarenja u sredstvo otuđenja. Stoga je od najveće važnosti da si čovjek, uvijek iznova i s neoslabljenim zanosom, posvješćuje svoje ljudsko dostojanstvo te u skladu s njime i živi. Istina je da je tehnologija uvelike olakšala, uljepšala i obogatila ljudski život. Međutim, također je istina da „što duže čovjek korača novim putem, usredotočujući svoju pozornost na faktum i tražeći u tome zaradu, to više postaje svjestan i toga da mu se i sâm faktum, njegovo vlastito djelo, unatoč razvijenoj tehnici jednostavno otima. Tome smo, u svim negativnim posljedicama, i mi svjedoci. Gušimo se u vlastitim proizvodima usprkos sofisticiranoj tehnici, u kojoj, kako reče Heidegger, završava naše zbiljsko otuđenje.“¹⁷

U napornom i dugotrajnom razvojnom procesu rad je uvelike izmijenio svoju formu. Na tom dugom putovanju kroz povijest on se trajno mijenjao i preoblikovao. No uvijek je u sebi zadržao dvije temeljne oznake: radost i napor. Osvrnuvši se na ovu potonju, može se reći da je rad u prvim razdobljima ljudske povijesti „bio mučan, ali nije, međutim, poznavao ni moderna otuđenja kao što su izrabljivanje, frustriranost zbog mehanizacije i djelomičnosti odnosa prema radu.“¹⁸

Otuđenje rada u suvremenom kapitalističkom svijetu pokazuje se na više načina. Prije svega, „radniku se u prvome redu otuđuje proizvod rada tako da taj predmet živi svoj

¹⁴ Živan Bezić, Rad kao kršćanska vrednota, str. 231.

¹⁵ Isto, str. 232.

¹⁶ Isto.

¹⁷ Ivan Koprek, Rad – bitni čimbenik ljudskosti, str. 443.

¹⁸ Nikola Hohnjec, Teologija rada, *Obnovljeni život*, 43 (1988.) 2, str. 120.

samostalan život kao roba na tržištu koju onaj tko ju je proizveo nikako ne može kontrolirati.“¹⁹ Tu je zatim zanemarenost potreba i potencijala čovjeka pojedinca, a sve jače i glasnije isticanje potreba tržišta. Zbog toga se čovjek danas često više osjeća čovjekom kada ne radi, nego kad radi. Razlog dehumanizacije rada treba tražiti i u zamjeni uloga između subjekta i objekta. Roba postaje subjekt, a radnici su njezin objekt. „Radnik se zato s otuđenjem radnog proizvoda mora boriti kompenzacijom potrošnje.“²⁰

„Prema povjesničarima, do promjena u shvaćanju rada došlo je u razdoblju reformacije. Martin Luther želio je vratiti osjećaj svetosti u svakodnevni život, ali je i odvajao religiozno značenje od prirodne vrijednosti proizvedenih stvari. Max Weber smatra da Lutherov teološki pristup radu otvara mogućnost za kapitalističko iskorištavanje rada u kalvinizmu i puritanizmu.“²¹ Premda je Luther izuzetno „cijenio ljudski rad i držao ga izvorom bogatstva te se oštro protivio svakome lihvarstvu (tj. bankarstvu), ipak je on sâm nesvjesno doprinio razvoju koji je osuđivao. Ukinuće monaštva, oduzimanje dobara Crkvi, osuđivanje siromaštva kao grijeha...“²² sve je to na izvoru onoga što danas protječe poljem rada. Iako je u vremenu u kojem živimo radnik u drugom planu, a rad u prvom, ipak ni on sâm nije dovoljno niti na pravi način, vrednovan. A ne može ni biti, dokle god je odvojen od onoga koji ga tvori i za koga je stvoren. Uvijek se iznova valja prisjetiti da je Bog ljudima dao rad kao dar, a ne samo kao sredstvo preživljavanja.

„Harry Braverman je govorio o degradaciji rada u modernom svijetu te o posljedicama istoga koje svi snosimo. Jedna od posljedica je velika mobilnost posla u moderno doba, i to u geografskom i u antropološkom smislu. Radnici su spremni seliti s jednog kraja svijeta na drugi zbog posla, a isto tako su spremni nekoliko puta mijenjati posao i karijeru. Ovo pokazuje koliko su ti poslovi jednostavni i nisu izazovni, već su sadržajno siromašni i ne ispunjavaju potrebe radnika.“²³

Iz ovoga je vidljivo da je rad izgubio svoj izvorni smisao i značenje. Bolje reći, oni su mu oduzeti. I to na više razina. Rad se sve više poistovjećuje sa zanatom koji se više ne poštuje kao zvanje nego kao djelatnost koju se ispunjava da bi se ostvarila zarada.

¹⁹ Nikola Hohnjec, Teologija rada, str. 121.

²⁰ Isto, str. 123.

²¹ D. C. Schindler, Quaerere Deum: Work as love of God and World, str. 7.

²² Isto, str. 7.

²³ Isto, str. 8.

2.3. Problem nezaposlenosti

„Pod nezaposlenošću se razumijeva stanje u kojem osobe protiv svoje volje ostaju bez posla, koji im je glavno zanimanje i izvor stjecanja sredstava za život.“²⁴

Sve veća zastupljenost robotike i automatizacije u procesu proizvodnje izravno utječe na smanjenje radnih mjesta. Čovjeku se bez puno skrupula daje do znanja da je zamjenjiv, neisplativ, i to višestruko. On se sâm pak mora boriti s osjećajem manje vrijednosti, mora isticati svoje ljudsko dostojanstvo, ukazivati na elementarne životne potrebe te zbog istih pristajati na ponižavajuće kompromise. U svemu tome on je često sâm. Nezaštićen od društva i šire zajednice. Borba je okrutna i bespoštedna. Ne bez trajnih posljedica kako za pojedinca, tako i za društvo u cjelini. Svijet je danas u velikoj krizi, prije svega u duhovnoj i moralnoj, koja se zatim prelijeva na sva ostala područja života. Nikad veća napućenost planeta na kojem živimo, ograničeni gospodarski resursi, prekomjerna proizvodna djelatnost, samo su neki od izazova s kojima se golema ljudska obitelj koju zovemo čovječanstvo suočava.

Potrebno je uočiti da ova borba za zadržavanje radnih mjesta „nije samo gospodarski, nego u prvom redu egzistencijalni, psihološki i duhovni problem. To se može najprije uočiti u povećanom strahu od otpuštanja ili gubitka posla. Nemir koji proizvodi slutnja da će netko izgubiti posao ne odnosi se samo na strah od gubitka egzistencije ili na manju zaradu, nego s opravdanom zabrinutošću i na činjenicu da će bez posla s vremenom biti smanjen čovjekov osjećaj samovrijednosti i samopouzdanja. U tom ozračju problem nezaposlenosti – koji teško pogađa i hrvatsko društvo – postaje težak psihofizički problem, ne samo u ekonomskom, nego i u specifično ljudskom pogledu.“²⁵

Na prethodnim stranicama istaknuto je visoko vrednovanje rada u judeokršćanskoj tradiciji. Ono se temelji na zajedničkoj vjeri u Boga Stvoritelja i poslušnosti njegovoj zapovijedi. U knjizi Postanka čitamo kako Bog poziva čovjeka da *vrt* u koji ga je postavio *obrađuje i čuva* (Post 2, 15). Poziv na rad prethodio je dakle opisu Pada, nakon kojega ljudski rad zadobiva oznaku muke, napora, truda. Rad je, dakle, dio izvornoga Božjeg plana za čovjeka. Ivan Pavao II. u svojoj enciklici o radu piše: „U radu sudjeluje sav čovjek, tijelom i duhom, nezavisno o činjenici je li riječ o manualnom ili intelektualnom radu. Dakle, budući da je čovjek jedinstvo tijela i duha, svaki je posao ujedno i duhovna aktivnost.“²⁶

²⁴ Udžbenik katoličkoga vjeronauka za 4. razred srednjih škola, *Svjetlom vjere*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 93.

²⁵ Ivan Koprek, *Rad – bitni čimbenik ljudskosti*, str. 448.

²⁶ Ivan Pavao II, *Laborem exercens. Radom čovjek*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 37.

Stoga ne čudi pozitivna korelacija „kontinuirane nezaposlenosti s tako velikom opasnošću od obolijevanja od depresije. Kada je osoba nezaposlena, ne upada samo u financijske teškoće, već je u najpotpunijemu značenju toga izraza neispunjena. Čovjek koji ne radi osjeća se izmještenim iz ovoga svijeta, nepovezan sa svojom temeljnom svrhom.“²⁷

2.4. Moderno robovlasništvo

Krizu ljudskog rada osim nezaposlenosti, nepredvidivih otkaza i otpuštanja radnika, njihovih neisplaćenih plaća i ugroženih egzistencija, između ostalog, tvore i izrabljivanje na radnom mjestu te nepoštivanje granice između poslovnog i privatnog, odnosno zadiranje u privatni život. Za ilustraciju trenutnog stanja u Hrvatskoj poslužit će kratak isječak iz jednog novinarskog članka koji ne predstavlja iznimku već prevladavajuće stanje u području rada kod nas.

Radno vrijeme od 8 do 4 danas se sve više čini kao utopija. Sve naprednija tehnologija, suludi zahtjevi nadređenih te premalo zaposlenih za previše posla jednostavno zazivaju prekovremeni rad. Ako i odemo kući, često posao nosimo doma.

Rješavanje problema u dječjem parku dok jednim okom gledamo hoće li se dijete sretno spustiti niz tobogan, škicanje poslovnog e-maila pred spavanje, tipkanje važnog dokumenta dok čekamo da se upali zeleno na semaforu ili dok pijuckamo kavu s prijateljima... Vjerojatno nema osobe koja slično nije osjetila na svojoj koži.

Osim što se granica između poslovnog i privatnog sve više smanjuje, zbog nedovoljne kontrole poslodavaca u Hrvatskoj brojni zaposleni su pred zidom uz moto 'Ako nećeš raditi ti, naći ćemo onog tko hoće'. I tako se šutke odrađuju prekovremeni, gotovo redovito neplaćeni, a u brojnim firmama si crna ovca ako poželiš otići kući kad završi radno vrijeme. Jer svi pravi radnici udarnički ostaju i rade za dobrobit firme. Tko je još vidio imati privatni život, zar ne?²⁸

Jedan drugi članak govori o specifičnoj situaciji u hrvatskom zdravstvu. Konkretno, iznosi probleme s kojima se suočavaju specijalizanti u Hrvatskoj. U intervjuu, u kojem je sudjelovalo njih troje, oni opisuju svoja iskustva. Unatoč tomu što dolaze iz različitih krajeva

²⁷ Aaron Kheriaty i o. John Cihak, STD, *Pobijedite depresiju snagom vjere*, Verbum, Split, 2015., str. 205.

²⁸ Lada Novak Starčević, Hrvati u paklu prekovremenih, facebook. (7. 9. 2018.)
<https://100posto.hr/zivot>, (01.04.2022.).

Hrvatske, s tri različita medicinska fakulteta i što je riječ o tri različite grane specijalizacije, njihova su iskustva vrlo slična.

Svi su se žalili na svoje šefove koji ih redovito javno vrijeđaju i ponižavaju tijekom jutarnjih konzilija – obično zbog stvari koje su sami skrivili. Kad jednom počnu dežurati, a počinju dežurati već u prva dva tjedna, na mlade specijalizante pada odgovornost brige za pacijente 24 sata u komadu. Budući da ih je premalo, to često znači da u ambulanti provedu i više od 8 sati u komadu. Bez pauze za obavljanje nužde ili cigaretu. Problem postaje još gori u bolnicama izvan Zagreba gdje jednostavno nema dovoljno specijalista pa oni koji postoje odrađuju i po 15 dežurstava.

Svi su odreda u pravilu preopterećeni. Tako tijekom jednog radnog dana obrade i preko 40 pacijenata, često ostaju i prekovremeno. Postoje slučajevi u kojima specijalizanti mjesečno ostvare i preko 300 radnih sati – dakle, gotovo dvostruko više od predviđenog. Manji je problem to što im bolnice taj rad ne plaćaju adekvatno – zbog čega se liječnici trenutačno tuže s državom. Veći je problem taj što im zbog te preopterećenosti obično ne ostaje dovoljno vremena za samostalno učenje koje je ključno za njihov profesionalni napredak, ali i skrb za pacijente.

Zadnji su na rasporedu ugovori koje specijalizanti potpisuju, a sami ih nazivaju robovlasničkim. Ukratko, većina njih premorena je i prezatrpama poslom, odradi nekoliko često uzastopnih 24-satnih dežurstva i to za plaću od 7500 tisuća kuna s neplaćenim fondom prekovremenih sati koji se često popne i do njih 100. Njihovi ih nadređeni iskorištavaju za administrativne i druge poslove koji nisu predviđeni njihovim radnim mjestom, a kad ih pošalju u ambulantu prepuštaju ih njima samima i Googlu – čast iznimkama. Ne stignu jesti, obaviti svoje fiziološke potrebe, a često su izvrgnuti nasilju svih boja i oblika. Odluče li da je to kaos s kojim se ne mogu nositi, država im naplaćuje milijun i kusur za predan rad i požrtvovnu službu.²⁹

Mnogi tako gube obitelj, prijatelje, društveni i privatni život te im je radno okruženje, život tvrtke za koju rade i kolege koje nisu birali, uglavnom sve što imaju. Zahtjevi poslodavaca, neovisno o tome je li riječ o državnoj ili privatnoj tvrtki, sve su nehumaniji,

²⁹ usp. tsunami, Pakao specijalizacije: radimo 300 sati mjesečno, ne plaćaju nam prekovremene, ne stignemo jesti ni mokriti, a često smo izvrgnuti nasilju, *Crotsunami* (29. 5. 2018.) <http://www.crotsunami.com/vijesti/hrvatska/pakao-specijalizacije-radimo-300-sati-mjesečno-ne-plaćaju-nam-prekovremene-ne-stignemo-jesti-niti-mokriti-a-cesto-smo-izvrgnuti-nasilju/>, (15. 3. 2022.).

nepravedniji i viši. Polako, ali sigurno događa se novo izrabljivanje radnika. On sâm je u ovoj borbi nemoćan i osuđen na neuspjeh, a institucije koje bi ga trebale štititi, potpuno zakazuju. Upravo nepovjerenje u njih razlog je zašto mnogi šutke podnose ograničavanje njihove osobne slobode, izrabljivanje i smanjivanje mogućnosti za život izvan posla. To direktno utječe na zasnivanje obitelji, rastavu brakova, demografsku sliku, razna psiho-fizička oboljenja, smanjen osjećaj samopoštovanja i samoostvarenja itd. Nije slučajno da je „depresija najučestalija od svih teških i kroničnih mentalnih bolesti. Štoviše, istraživanja pokazuju da je depresija, među svim psihijatrijskim poremećajima, najveći teret za društvo. Svjetska zdravstvena organizacija stavlja depresiju na četvrto mjesto među deset najvažnijih uzroka bolesti u svijetu. Očekuje se da će ova bolest tijekom sljedećih dvadeset godina izbiti na drugo mjesto ove liste.“³⁰

Isto tako, može se uočiti povezanost, barem kad je riječ o Hrvatskoj, između nepoštivanja osnovnih ljudskih i radničkih prava, zatajivanja pravnih i ostalih nadležnih institucija, korupcije i sve učestalijeg odlaska, napuštanja vlastite zemlje. Godinama taloženi društveno-politički, gospodarsko-pravni i mnogi drugi problemi postupno dolaze na naplatu. Još jedan primjer učestale i negativne prakse u svijetu rada, koja potpuno mirno i nezapaženo prolazi pored svih regulativnih tijela jedne države, unijet će dodatno svjetlo u veliku nepravdu s kojom se radnici ove zemlje svakodnevno suočavaju. Primjerice, dokle god je moguće da vlasnik jedne privatne tvrtke u Slavoniji od države dobije nagradu za poduzetnika godine, a istodobno sâm višestruko krši temeljna prava radnika te jednu sliku i politiku poslovanja prikazuje za potrebe javnosti putem medija, a sasvim druga vlada u realnosti, taj se trend neće promijeniti. Nadalje, tu je i diskriminacija radnika s obzirom na njihovo podrijetlo. Oni koji dolaze iz preferiranog podneblja, točnije iz vlastitog zavičaja, imaju oko 30 posto veću plaću, bez obzira na jednostavnost posla koji obavljaju. Zatim, ono što trebaju raditi trojica do petorica ljudi, to obavljaju dvojica. I to tako da ili rade svaki po 12 sati pa se izmjenjuju, ili rade 8 sati pa su „slobodni“ sljedećih 8 te se nakon njihova isteka ponovno vraćaju na posao. Ovo *slobodni* je uvjetno rečeno, jer ih čak i tada ili preko noći znaju zvati zbog nekog kvara na stroju, odnosno njegova popravka. Tu su i prekovremeni sati, točnije dani. Kolika je i kakva sloboda te kvaliteta života čovjeka koji godišnje odradi 120 dana prekovremenih?! Naravno, neisplaćenih! No zato mu se zauzvrat nudi određen broj slobodnih dana, koje opet ne može iskoristiti jer ga nema tko zamijeniti. Ne može čak ni godišnji odmor iskoristiti onoliko koliko mu zakonski pripada, nego koliko i kada poslodavac odredi. U to

³⁰ Aaron Kheriaty i o. John Cihak, *Pobijedite depresiju snagom vjere*, str. 18.

iskorištavanje „slobodnih“ dana spada i to da radnik kada dođe na posao bude obaviješten da tog dana/noći nije potreban u tvrtki. Valja spomenuti i to da taj isti radnik zna raditi i tri tjedna uzastopce noćnu smjenu, iako je po zakonu dopušteno maksimalno tjedan u mjesecu. Jednako je neshvatljiva situacija u kojoj su svi dani, uključujući i nedjelju, jednako plaćeni. Ovim, naravno, nisu pobrojani svi oblici zloporabe položaja i ovlasti u odnosu prema radnicima, već samo neki od njih.

Iz ovoga je jasno da ovakav odnos prema čovjeku, građaninu, radniku, članu društva, ne može biti bez utjecaja i pogubnih posljedica po njega. Prema tome kakav je odnos nekog društva prema radniku i kakva su njegova prava, možemo lako i transparentno vidjeti i kakvo je ono sâmo. Neravnoteža je očita i u činjenici da se na jednoj strani povećava dobna granica obaveze rada, a na drugoj se mladim i obrazovanim ljudima, punim energije, znanja i entuzijazma ne pruža mogućnost rada. Postavlja se pitanje: „Gdje je nestala sloboda čovjeka i borba za nju? Gdje su nestala ljudska i radnička prava? Gdje je nestao čovjek u golemom napretku i razvoju svijeta? Je li on toliko velik da je prerastao i svoga tvorca, a kojem je on samo minijaturni lik, zamjenjiv kotačić i bespravni subjekt? Iz ovoga slijedi da pitanje rada nije neko sporedno i od života odvojeno pitanje, nego je ono srž svih društvenih pitanja. To je zato što je njegov subjekt čovjek koji je član i činilac društva kao takvog.

2.5. Pojedinaac i društvo

Čovjek kao relacijsko biće ostvaruje se i razvija u odnosu. To je njegov prirodni ambijent. Nastaje iz odnosa, u odnosu, te na isti način raste i sazrijeva, oblikuje se i postaje ono što jest. On je, kako to kaže Heidegger, tubitak. Ne postoji sâm po sebi niti sâm za sebe. I sama riječ egzistencija to jasno sugerira, jer se on kao osoba ostvaruje upravo po tom izlaženju iz sebe. To je njegova vlastitost. Jer tamo gdje postoji svijest o jednom Ja, nužno, prije i više od toga postoji svijest o jednom Ti. Osoba se rađa i živi u društvu, njemu pripada, ali se od njega jasno odvaja i razlikuje. Naime „odnos između čovjeka pojedinca i društva kojemu pripada tako je složen da uvelike podsjeća na *circulus vitiosus*, tj. na uzročno-posljedični začarani krug. S jedne strane, naime, jasno je da čovjek pojedinac oblikuje društvo, jer samo je on nositelj spoznaje i volje, pa je prema tome samo on subjekt djelovanja, no s druge je strane utjecaj društva na tog pojedinca takav i toliko da proizlazi kako zapravo ne stvara pojedinac društvo, nego društvo pojedinca.“³¹

³¹ Špiro Marasović, *Društvo i Bog*, Crkva u svijetu, Split, 2006., str. 7.

Stoga nije nevažno kakav je pojedinac koji živi u društvu, a još manje kakvo je društvo koje on tvori. Oboje zavjeduju punu pozornost svih predstavnika vlasti te institucija koje se njima bave, ali i svake individue ponaosob. Potrebno je osluhnuti duboke potrebe jednog i drugog, kao i teškoće s kojima se susreću, kako one izrečene, tako i one neartikulirane. Možda još uvijek nedovoljno osviještene, ali čije silnice znatno utječu na kvalitetu ljudskoga života, društva u cijelosti te ih usmjeravaju i određuju im budućnost.

No koje su to potrebe koje čovjek ima? Kakve su one? Prirođene ili stečene? Na ova i slična pitanja, „godine 1943. Abraham Harold Maslow (1902. – 1970.), američki psiholog i sveučilišni profesor, ponudio je odgovore iznoseći svoju 'teoriju hijerarhije ljudskih potreba'.³² Sve ljudske potrebe prikazao je grafikonom i podijelio ih u dvije glavne skupine: tzv. „D – potrebe (eng. D(eficiency) needs) – tj. potrebe nedostatka i tzv. B – potrebe (eng. B (being) needs) – duhovne/egzistencijalne potrebe.“³³ Dok se prve odnose na zadovoljenje osnovnih fizioloških potreba poput potrebe za hranom, vodom, reprodukcijom i sl., druge se odnose na „više potrebe čovjeka kao ljudskog bića, što uključuje traženje smisla i svrhe postojanja. Također, B – potrebe uključuju težnju za istinom, dobrotom i ljepotom. U Maslowljevoj hijerarhiji potreba, B – potrebe su na samom vrhu piramide, odnosno, to je potreba za samoostvarenjem.“³⁴ Maslow smatra da, „za razliku od D – potreba, B – potrebe nemaju svi ljudi. Oni koji ih imaju, nikada ih zapravo ne mogu zadovoljiti do kraja, jer nikada se ne mogu dobiti odgovori na sva pitanja o životu i smrti. Uz to, istina, dobrota i ljepota se ne mogu izmjeriti i reći u kojem ih je trenutku dovoljno za zadovoljenje potrebe. Međutim, Maslow vjeruje da, bez obzira na to, čovjek može postići samoostvarenje, odnosno živjeti ispunjenim životom – dovoljno je da teži za zadovoljenjem B – potreba te da radi na tomu.“³⁵

Termin kojim se može opisati ova samoaktualizacija, ali ujedno i trajno i dinamično ostvarivanje i napredak društva jest „razvoj“. Međutim, pojam „razvoj“, pod čijim imperativom sve više živi zapadni svijet i na kojem inzistira, nije više jednoznačan niti je to „novo ime za mir“, kako ga je svojedobno nazvao Pavao VI., već je on ambivalentan. Može biti pozitivan, ali i negativan. Ovisno o tome kako ga čovjek usmjeri.“³⁶

³² Usp. Bojana Svalina, Maslowljeva hijerarhija potreba, <https://putpremasebi.hr/maslowljeva-hijerarhija-potreba/> (1. 4. 2022.)

³³ Bernarda Lusch, Abraham Maslow – teorija potreba i odlike samoostvarenih ljudi, <https://zdravozdravo.blogspot.com/2016/11/abraham-maslow-teorija-potreba-i-odlike.html> (1. 4. 2022.)

³⁴ Isto.

³⁵ Bernarda Lusch, Abraham Maslow – teorija potreba i odlike samoostvarenih ljudi, <https://zdravozdravo.blogspot.com/2016/11/abraham-maslow-teorija-potreba-i-odlike.html> (1. 4. 2022.)

³⁶ Usp. isto.

2.5.1. Čovjek u suvremenom svijetu rada

Svijet rada pretrpio je i trpi mnoge i velike promjene posljednjih desetljeća. Upravo nevjerojatne za relativno kratko vrijeme. Pregršt je pozitivnih, ali i mnoštvo onih negativnih. Ne želeći zatvarati oči pred očitosti činjenica, osvrćemo se na neke od potonjih. Svrha je ukazati na postojeće, nimalo idealno stanje u sferi rada, te na sve veću prisutnost mnogih i raznih poteškoća s kojima se suočavaju suvremeni zaposlenici. Zbog navedenih, trpe ponajprije oni sami, ali posljedično i šira društvena zajednica. Postmoderni doba jest doba globalizacije, digitalne kulture, golemog tehnološkog napretka, velike prometne povezanosti, informativne umreženosti, ali i doba koje napušta ili zapostavlja neke tradicionalne vrijednosti. To se odnosi i na područje ljudskoga rada i promijenjene radne uvjete. U trajnoj mijeni i hitnji prema napretku odbacuju se neka povijesna dostignuća poput balasta koji smeta i opterećuje. S čovjekom se eksperimentira i manipulira te ga se iskorištava na svim razinama te se čini da su njegove slobode i prava s vremenom sve manje, a ne veće, kako se često želi prikazati. Sve pod krinkom i izlikom razvoja.

Naime, živimo u vremenu „ubrzanih promjena društvene klime i političkih kretanja, forsiranja konkurentskih odnosa u društvu i proizvodnje sveopće prekarnosti te ekonomskih nestabilnosti cijelih sustava“.³⁷ Svi ti čimbenici silno utječu na čovjeka pojedinca, kvalitetu njegova života, materijalno i psihološko stanje te tjelesno i mentalno zdravlje. Osvrnut ćemo se na te i druge odraze na čovjeka pojedinca, kao i na nove i mnoge sve prisutnije poteškoće u suvremenom svijetu rada o kojima se u javnom diskursu premalo govori. Svrha je propitati neke postavke neoliberalnog kapitalizma, vrijednosti koje u njemu vladaju i održivost takvog modela. Postavlja se pitanje opravdanosti trajnih i dubokih izmjena radnih uvjeta sa sve većim zahtjevima prema radnicima te takoreći prisvajanjem privatnog života. Na kojim se argumentima zasnivaju ti zahtjevi? Je li isključivo dovoljan argument novosti zakon profitabilnosti ili je pak potrebno uzeti u obzir i neke druge kriterije?

Čini se da je opčinjenost novim u suvremenom društvu velika te da svednice nezaustavljivo raste, bez ikakve kritičke svijesti i propitivanja posljedica izvjesnih oblika življenja i rada koji su dio sveopće ponude, čak i više od toga. Naime, nerijetko se radi o suptilnom nametanju istih.

³⁷ Ivana Perica, Privatizacija društva: proizvodnja ljudskog viška, (18. 7. 2016.), <http://slobodnifilozofski.com/2016/07/proizvodnja-ljudskog-viska.html>, (1. 4. 2022.)

2.5.2. Diktatura profitabilnosti i utilitarizma

Suvremeno doba često se opisuje terminima: postmoderna, postindustrijsko društvo, informatičko ili digitalno doba itd. Premda su svi ti termini točni i u stvarnosti utemeljeni, sintagma koja najbolje opisuje mentalitet današnjeg čovjeka i vrijednosti koje živi, jest „tržišno društvo“³⁸. Naime, zakoni tržišta i tržišne ekonomije, polako, ali sigurno, ulaze u sve pore ljudskog življenja i djelovanja te ovladavaju njime. Kad je riječ o tome, spomen neoliberalnog kapitalizma je neizostavan.

No što je to neoliberalizam i što on uključuje? „Wendy L. Brown, američka profesorica političke teorije drži da je neoliberalizam vladajuća racionalnost kroz koju je sve 'ekonomizirano' i to na vrlo specifičan način: ljudska bića postaju tržišni sudionici i ništa osim toga, svako područje aktivnosti viđeno je kao tržište i svaki entitet (bio javni, privatni, osoba, posao ili država) je upravljani kao poduzeće.“³⁹

Čak ni područje obrazovanja i znanosti nije iznimka. Pojavljuje se podjela na „korisne i nekorisne znanosti“⁴⁰, što je paradoksalno, te ih se promatra kroz prizmu isplativosti. Pritom se kao potonje često smatraju humanističke i društvene znanosti te ih se marginalizira, dok se neke druge, konstantno favorizira. Takvo stanje dovelo je do toga da se „u ime obrazovanja globalnog društva znanja, samo jedna dimenzija globalizacije – ona ekonomska – nameće kao univerzalna, spasonosna, dobronamjerna, samorazumljiva, koherentna, neproblematična, znanstveno legitimna i opravdana.“⁴¹ U vremenu dubokih društvenokulturnih promjena, potrošačke klime u kojoj vlada tržišna logika, koja potiče i hrani fenomen konzumerizma, ni čovjek nije izuzet iz testa korisnosti. Na poseban se način to odnosi na radno sposobnu populaciju koja je sve više prisiljena dokazivati da je to što jest. Zahtjevi koji se pred nju stavljaju svakim danom sve su veći. U borbi za ostvarenje i očuvanje radnog odnosa, osoba živi u stalnom strahu da ga ne izgubi, da ne postane suvišna. Uvijek iznova mora dokazivati i proširivati svoje kompetencije, oduzimati sve više od slobodnog vremena, privatnog i društvenog života. Zatim, stjecati nove vještine, prolaziti nove testove, biti što kreativnija, inovativnija, produktivnija, a u nekim profesijama, sukladno idealu ljepote koji u njima vlada, što mlađa i ljepša. Sve kako bi dobila stalno zaposlenje, poboljšala radne uvjete ili ih pak zadržala.

³⁸ Marija Rukavina, Društvo znanja, *Završni rad*, Sveučilište u Rijeci, 2017., str. 12.

³⁹ Isto, str. 7.

⁴⁰ Isto, str. 22.

⁴¹ Isto, str. 12.

S druge strane, „ljudski resursi danas su prepoznati kao najvažniji i najveći potencijal svakog poduzeća“⁴². Ta spoznaja izvor je novih zanimanja poput menadžmenta ljudskih potencijala kojima je zadatak što bolje upoznati zaposlenike, saznati njihove želje, potrebe i navike, način mišljenja te ih potom pridobiti za ostvarenje vlastitih ciljeva. Sve to zadatak je „posebnih odjela ljudskih potencijala, koji imaju niz zadaća, a jedna od njih je i motiviranje i nagrađivanje zaposlenika.“⁴³ Neovisno o tome je li riječ o materijalnim ili nematerijalnim nagradama. Pritom se primjenjuju različite spoznaje iz psihologije, psihološki testovi, razne ankete i upitnici, motivacijske metode, kojima je cilj maksimizirati, a potom što više iskoristiti sve proizvodne i kreativne potencijale zaposlenika. Takvim se pristupom želi postići što veća predanost poslu i poslodavcu. No konačni cilj tog djelovanja nije čovjek i njegovo istinsko dobro, nego što veća učinkovitost radnog subjekta, a sve poradi većeg profita. Premda, ima i pozitivnih primjera, no oni su rijetki.

Danas mnoge djelatnosti uvelike trguju s onim što je čovjeku najvlastitije, a to je njegova prirodna, duboka i neugasiva potreba za srećom te na tome zarađuju. Uslijed okolnosti koje mu sve više sužavaju životni vidokrug i djelokrug, prostor i vrijeme, odnos sa samim sobom i drugima, čovjek se sve više osjeća zarobljen, nemoćan i nesretan. Stoga se pokušava i ta njegova nevolja utržiti, naplatiti, iskoristiti. Nudi mu se sve i svašta, samo ne ono što mu istinski treba, sve kako bi se osjetio slobodnim i uspješnim. Od šoping i wellness centara, različitih kozmetičkih tretmana, egzotičnih putovanja, degustacija delicija, raznih psihoterapeutskih tretmana koji se naplaćuju pa sve do farmakotika, kako bi se postigao kvalitetniji život. No, nažalost, to je samo privid, čista iluzija. U znatno smanjenoj mogućnosti izbora čovjek pristaje na to te se tako još više otuđuje od samoga sebe, od svoga istinskog ja. Kao da stalno mora uzimati neki stimulans da bi preživio. Stoga je netko današnje društvo nazvao „dopinškim društvom“. Tako se iznenada nađe u labirintu sve većih zahtjeva čije ostvarenje mu ne donosi mir i sreću, već samo novu, svakim danom veću prazninu. Naime, radi se o „trgovanju srećom pojedinca u ekonomiji koja instrumentalizira njegova nezadovoljstva i razočaranja kroz potrošačku supstituciju, dok se u svrhu njegova optimalnog sudjelovanja u proizvodnim procesima potiče stvaranje pozitivne radne okoline, ono je što se nudi umjesto redistribucije odnosa moći i učenja demokratskom dijalogu, kao jedinom putu prema individualnom zdravlju i zdravom društvu.“⁴⁴

⁴² Bruno Šuveljak, Motiviranje i nagrađivanje zaposlenika, *Završni rad*, Sveučilište Sjever, 2021., str. 34.

⁴³ Isto, str. 34.

⁴⁴ Nina Gross, Mentalno zdravlje na udaru industrije sreće, (15. 3. 2016.), <http://slobodnifilozofski.com/2016/03/nina-gross-mentalno-zdravlje-na-udaru.html>, (1. 4. 2022.)

2.5.3. Doba prekarijata

Pojam prekarnosti noviji je pojam kojim se nastoji označiti splet novih nepovoljnih okolnosti i otežanih uvjeta s kojima se susreće današnji čovjek na području rada. Ono što karakterizira prekarnost jest:

...nesigurnost, rad na određeno vrijeme, povremeni i privremeni rad, niska ili nikakva radna prava i zaštita. To su sezonski radnici, radnici na crno, slobodnjaci koji žive od honorara, ugovorni radnici, oni koji obavljaju povremene poslove preko raznih agencija, stručnjaci koji rade po projektima... Za razliku od generacija iz razdoblja socijalne države u Europi, koje su mogle računati na teško stečena radnička prava i socijalne ugodnosti kao što je stalno zaposlenje koje im je osiguralo mirovinsko i zdravstveno osiguranje, definirano osmosatno radno vrijeme, godišnje odmore, slobodne vikende i sindikalno organiziranje, današnji radnik postindustrijskog globalnog kapitalizma često može računati na permanentnu nesigurnost.⁴⁵

Takvo stanje nije došlo odjednom. Tradicionalni oblici rada i zaposlenosti postupno se mijenjaju već nekoliko desetljeća te se često zamjenjuju novim, suvremenim pristupima radu i njegovu nositelju. Povremeni rad postaje sve prisutniji. Tako je:

...kroz zahtjev za 'fleksibilnošću' dokidan institut stalnog zaposlenja. Dok se u počecima prekarni rad predstavljao kao emancipacijski, govorilo se o freelancerima jer je to zvučalo bolje, jer je značio veću mobilnost, fleksibilnost, odabir radnog modela koji najviše odgovara radniku, što je trebalo poticati motivaciju i kreativnost radnika, u praksi se pokazalo da je fleksibilnost tek druga riječ za nesigurnost, da se takav netradicionalni oblik rada zapravo ekonomski eksploatira, a da radnici umjesto motivacije osjećaju beznade. Kapital je od sedamdesetih godina 20. stoljeća do danas uspio izvesti svojevrсну neokonzervativnu revoluciju i obrat na način: željeli ste veću fleksibilnost i kreativnost u radu, dobili ste nestabilna radna mjesta, zahtijevali ste ukinuće zabrane užitka, dobili ste regulaciju i komercijalizaciju užitka. Ono što je poslijeratna generacija smatrala izborenim jednom zauvijek, pravo na rad i pravo na posao, počelo se urušavati. Ukinuta su mnoga radna mjesta, ali je ostao posao koji je trebalo obaviti. Posao za prekarne radnike.⁴⁶

⁴⁵ https://sh.wikipedia.org/wiki/Prekarni_radnici (1. 4. 2022.)

⁴⁶ Isto.

„Prekarnosti su izložene različite društvene skupine. Počevši od mladih, preko nižeobrazovanih radnika pa sve do visokoobrazovanih zaposlenika. Svaka na svoj način. Čak se govori o nastajanju nove društvene klase, prekarijatu, kako ju je svojedobno nazvao britanski profesor Guy Standing.“⁴⁷ Naime,

Globalizacija je uništila europsku radničku klasu jer je tržišnim natjecanjem ponudila milijarde radnika (Kineza, Indijaca, Vijetnamca) koji su bili spremni raditi za tridesetinu plaće europskog radnika. Gubitnici europskog (neo)liberalizma su, dakle, ponajprije, niže kvalificirani i slabo plaćeni radnici koji ili ostaju bez radnih mjesta zbog uništenja industrije ili im se snižava cijena rada zbog nelojalne i nezakonite konkurencije stranih radnika. Radnicima se pridružuje sve slabiji srednji sloj koji, doduše, uživa veće materijalne privilegije otvorenog i konzumerističkog društva, ali po stupnju egzistencijalne nesigurnosti više i nije srednji sloj jer pokazuje jaku tendenciju pada na dolje.

Drugim riječima, srednji je sloj zadržao određenu izvjesnost zadovoljavajuće zarade, a time i svoju kupovnu moć; međutim, te su mogućnosti bitno nestabilnije i neizvjesnije negoli je to bio slučaj prije...Probijajući se od jednog kratkotrajnog rješenja do drugog, pojedinac je opterećen kreditima, pojačanom tržišnom konkurencijom jedinstvenog, ali neujednačenog europskog tržišta radne snage, roba i usluga. To znači da se naizgled lagodna svakodnevnica – koja uključuje kulturu, egzotična putovanja i kvalitetnu prehranu – već za nekoliko mjeseci, pri propalom ugovoru ili po okončanju projekta, može izvrnuti u nemogućnost pokrivanja poraslih troškova stanovanja ili zdravstvenih usluga i tako bitno promijeniti socijalni status i životne izgled pojedince. Svi su u strahu da će sutra postati radikalni, konačni gubitnici, onaj gore spomenuti višak.⁴⁸

Tako je „akumulacija kapitala ujedno značila i akumulaciju mizerije i produljenje agonije napornog i potplaćenog rada. U psihosocijalnom kontekstu, pomak u strukturi radnih odnosa doveo je do mentalne degradacije čovjeka, što ujedno znači i promjenu percepcije rada, koji se sve češće doživljava kao robijanje sa svrhom namirenja osnovnih egzistencijalnih

⁴⁷ Usp. https://sh.wikipedia.org/wiki/Prekarni_radnici (1. 4. 2022.)

⁴⁸ Ivana Perica, Privatizacija društva: proizvodnja ljudskog viška, (18. 7. 2016.), <http://slobodnifilozofski.com/2016/07/proizvodnja-ljudskog-viska.html>, (1. 4. 2022.)

potreba. Životni vijek čovjeka pretvoren je u radni vijek, a slobodno vrijeme u potpunosti je podređeno ostvarenju primarnih potreba.“⁴⁹

Mnogi danas rade šest dana u tjednu, neki po deset i više sati dnevno, premda se službeno vodi manje. Također, sve je više onih koji provode po nekoliko sati u putovanju do posla i natrag. To vrijeme se ne računa. Kao da se nalazi u nekoj bezvremenskoj zoni. Eventualno se u obzir uzimaju putni troškovi. To nije sve. Zbog prevelikih i nerealnih zahtjeva poslodavaca, zaposlenici posao učestalo nose kući jer ga realno, u predviđenom radnom vremenu, ne stignu obaviti. Primjerice, od odgovaranja na e-mail poruke pa nadalje. Niti imaju izbora, niti im to biva plaćeno, niti se imaju kome žaliti. Pritom vrijedi pravilo: uzmi ili ostavi. Ako nećeš ti, ima tko hoće i sl. Zbog nedostatka alternative, ljudi pristaju na to jer imaju obitelj, odgovornost prema svojim najbližima, kredite i sl. Tako se, malo po malo, uvode i u tvrtkama vladaju, neka nepisana pravila. Događa se da zaposlenici, ako napuštaju posao pri službenom završetku radnog vremena, osjećaju krivnju, nelagodu i strah. Time se dovode u situaciju da se propituje njihova privrženost poduzeću, briga za njegov razvoj i dobrobit, solidarnost sa šefom i drugim kolegama koji ostaju znatno duže na poslu nakon završetka radnog vremena, i po nekoliko sati. Pritom se za šefove postavljaju osobe kojima je profesionalna karijera sve u životu i koji kao takvi postavljaju i određuju standarde i norme svim ostalim zaposlenicima. Prehrana postaje sve nekvalitetnija, obroci kraći i neredovitiji, jer se želi uštedjeti na vremenu njene pripreme i konzumacije. Tjelesna aktivnost je na vrlo niskoj razini, boravak u prirodi također itd. Osoba se na kraju radnog tjedna osjeća toliko umorna i iznurena da joj vikend ostaje za obavljanje onih najosnovnijih stvari, kratki predah od prošlog radnog tjedna i pripremu za novi. Ostaje malo vremena i snage za obiteljski, društveni, rekreativni i kulturni segment života.

2.5.4. Nijemi vapaj

Kako da u takvim okolnostima čovjek bude zadovoljan, ostvaren i sretan? U vrijeme kada jedva zadovoljava svoje osnovne životne potrebe, a one više trajno mu ostaju nedostižne, dok su i prve ugrožene? Zbog svega toga čovjek pati, a u težim se slučajevima i razbolijeva. „Psihičke bolesti poput sindroma sagorijevanja i depresije, kao dvije vodeće bolesti 21. stoljeća, pokazuju znakove autoagresije.“⁵⁰ Jedan od uzroka svakako je to što se nerijetko isključivo pojedincu pripisuje odgovornost za uspjeh, odnosno neuspjeh, neovisno o bilo

⁴⁹ Nina Gross, *Biti zdrav i biti zaposlen, i biti zaposlen, a biti zdrav*, (15. 3. 2016.)

<http://slobodnifilozofski.com/2016/03/nina-gross-biti-zdrav-i-bit-zaposlen.html> (1. 4. 2022.)

⁵⁰ Byung – Chul Han, *Društvo umora*, Mizantrop, Zagreb, 2020., str. 61.

kojim društvenim čimbenicima. Riječ je o tzv. responsabilizaciji, koja „označava vjeru u moć svakog pojedinca da postane ono što želi, kao i uvjerenje da se sudbina nalazi isključivo u njegovim rukama. Radi se o opasnoj tvrdnji koja ga, u konačnici, lišava svake mogućnosti kritičkog rasuđivanja o političkom, ekonomskom i društvenom sustavu u kojem živi. Čovjek postaje jedini krivac za svoju neuspješnu prilagodbu unutar sustava u kojem se ne osjeća sposobnim funkcionirati.“⁵¹ No stvari stoje drukčije jer takvo veličanje slobode, kao i isticanje široke lepeze izbora koja vlada na tržištu rada i današnjem društvu, nešto je što nema utemeljenje u realnom životu te je daleko od istine. Premda se doima da postoji mogućnost izbora, ti su izbori često suženi i nerijetko nametnuti. Uslijed sveopćeg individualizma, nedostatka socijalne kohezije i ekonomske solidarnosti, kasnomoderni čovjek sve se više okreće samom sebi, vodi bitke i ratove sa samim sobom, poradi boljitka pristaje na kompromise te se tako, paradoksalno, sve više otuđuje od samoga sebe. U nedostatku snage, volje i vjere u drugoga, on se izolira, a time i razbolijeva. Spomenute bolesti nalik su čovjekovom nijemom vapaju u životu suvremenog društva. Bolesti koje nečujno nagrizaju i rastaču živote mnogih. Obje su u korelaciji s ljudskim radom. No dok je kod prve češće posrijedi nezaposlenost, tj. manjak radne aktivnosti, kod druge je riječ o višku iste. Ni jedna krajnost nije dobra. Kad je riječ o depresiji,

Marie Jahoda postavila je temelje teoriji deprivacije, promatrajući ljude kao pasivna bića, osjetljiva na eksternalne podražaje. Jahoda smatra kako zaposlenje inherentno sadrži pet prikrivenih posljedica. Njihovo odsustvo, kojem je razlog upravo gubitak zaposlenja, ima negativne posljedice na mentalno zdravlje pojedinca. Prema njezinoj teoriji, zaposleni pojedinci imaju strukturiran dan, njeguju socijalne kontakte izvan nuklearne obitelji, povezuju se s kolegama kako bi ostvarili zajedničke ciljeve, aktivni su članovi društva, što pridonosi izgradnji vlastita identiteta te pozicioniranju unutar socijalnih struktura. Tvrdi da su navedene posljedice zaposlenja zapravo trajne ljudske potrebe koje nezaposleni ne uspijevaju ostvariti.⁵²

Do sličnog rezultata dolazi i David Fryer, premda ima drukčije polazište, tj. pogled na čovjeka i njegovu psihološko-duhovnu strukturu koji ga određuje. On smatra da *ljudi teže samoaktualizaciji i samoodređenju te se nastoje nositi sa svakodnevicom u skladu s vlastitom skalom vrijednosti, ciljeva i očekivanja. Želja za samoostvarenjem duboko je osujećena*

⁵¹ Nina Gross, Biti zdrav i biti zaposlen, i biti zaposlen, a biti zdrav, (15. 3. 2016.)

<http://slobodnifilozofski.com/2016/03/nina-gross-biti-zdrav-i-biti-zaposlen.html> (1. 4. 2022.)

⁵² Isto.

*nezaposlenošću i siromaštvom, što rezultira niskom razinom samopouzdanja. Kao posljedica, javlja se i niz simptoma, poput depresije, osjećaja beznađa, apatije i anksioznosti, psihosomatskih poremećaja, alkoholizma te suicida.*⁵³

Također, Michael Frese i George Mohr su u studiji iz 1987. godine zaključili kako je depresija najizraženija posljedica nezaposlenosti – bolest nezaposlenih. Razarajuće nuspojave nezaposlenosti povećavaju se proporcionalno s duljinom perioda nezaposlenosti – dugotrajna nezaposlenost povećava rizik od pojave unipolarne depresije, anksioznog i paničnog poremećaja. Frustrirajući pokušaji pronalaska zaposlenja, u kombinaciji s neposjedovanjem društvene i ekonomske moći, doživljavaju se kao gubitak kontrole nezaposlene osobe nad vlastitim životom, no istovremeno se proizvode uvjeti za život kroz naučeni osjećaj bespomoćnosti.⁵⁴

Jasno je, dakle, koliku vrijednost i značaj ima rad u životu čovjeka te da „gubitak posla potkopava čovjekov osjećaj vrijednosti, otuđuje ga od zajednice te čini manje aktivnim, što rezultira deflacijom njegovih psihičkih i fizičkih kapaciteta. Čovjek kroz rad zadovoljava svoje temeljne potrebe, koje nisu nužno vezane uz njihov materijalni aspekt, nego i uz potrebu za samoaktualizacijom, za izražavanjem kreativnosti te samopoštovanjem.“⁵⁵ Međutim, danas, također,

*ništa „zdraviji“ nisu ni oni zaposleni. U stalnom kompetitivnom okruženju radnici su primorani raditi u lošim uvjetima rada dok im se prihodi kontinuirano smanjuju. Neadekvatni poslovi i niske plaće, kao i prekarni rad, u direktnoj su vezi s produbljenjem krize u sferi mentalnog zdravlja. Također, visoke stope nezaposlenosti negativno utječu na psihičko zdravlje zaposlenih jer se povećava strah od gubitka posla koji kontinuirano proizvodi stanje tjeskobe.*⁵⁶

Zaposlena populacija današnjice suočava se s dosad nezamislivim okolnostima i uvjetima rada te zahtjevima prema njoj. Uz navedeno, „ono što nas čini bolesnima nije prekomjernost odgovornosti i inicijative, već imperativ uspjeha kao nove zapovjedi kasnomodernog društva rada. Novi tip čovjeka koji je bespomoćno izručen ekscesu

⁵³ Usp. Nina Gross, Biti zdrav i biti zaposlen, i biti zaposlen, a biti zdrav, (15. 3. 2016.)
<http://slobodnifilozofski.com/2016/03/nina-gross-biti-zdrav-i-biti-zaposlen.html> (1. 4. 2022.)

⁵⁴ Isto.

⁵⁵ Nina Gross, Kako nas je kapitalizam učinio bolesnima, (15. 3. 2016.)
<http://slobodnifilozofski.com/2016/03/nina-gross-kako-nas-je-kapitalizam.html> (1. 4. 2022.)

⁵⁶ Nina Gross, Biti zdrav i biti zaposlen, i biti zaposlen, a biti zdrav, (15. 3. 2016.)
<http://slobodnifilozofski.com/2016/03/nina-gross-biti-zdrav-i-biti-zaposlen.html> (1. 4. 2022.)

pozitiviteta nema nikakav suverenitet. Depresivni čovjek je *animal laborans* koji izrabljuje samoga sebe i to svojevrijedno, bez izvanjske prisile. Eksces rada i učinka zaoštava se do samoizrabljivanja. Ono je učinkovitije od izrabljivanja koje se nameće izvana jer je povezano s osjećajem slobode. Iskorištavani je istovremeno i onaj koji iskorištava. Zločinac i žrtva više se ne razlikuju.⁵⁷

„Kasnomoderni subjekt zapravo je konkurencija samome sebi, on nastoji sebe prestići, sve dok se ne slomi. On doživljava psihički kolaps koji nazivamo *burnout*. Subjekt uspjeha ostvaruje se do smrti. Samoozbiljenje i samouništenje stapaju se u jedno.“⁵⁸

Spomenute aporije i neravnoteža u suvremenom svijetu rada, neosporno, dakle, direktno ili indirektno, utječu na sve aspekte ljudskog življenja i njegovu kvalitetu, ali jednako tako i na život društva. Stoga bi se protagonisti istih, poradi općeg dobra, zbog kojih su tu i kojima služe, trebali ozbiljno njima baviti.

2.5.5. Na putu oslobođenja

Zapadno društvo prešlo je dug razvojni put kako bi stiglo do današnje civilizacijske epohe. Od društva rada, preko društva znanja, tržišnog društva, društva izvrsnosti i uspjeha, tzv. društva vezanog za ekrane, da bi na koncu stiglo do društva umora, a po nekima i neurotičnog društva. Nastojanja i silna zalaganja koja su stremila k većoj slobodi i samoaktualizaciji djelomično su se ostvarila, ali većim dijelom nisu. Naišla su na nerazmrsiv čvor, o koji se moderni čovjek sve više sapliće, koji ga sputava i ne dopušta mu da korača slobodno. Naime, paradoks je da visoki stupanj razvoja, nije pratio i veći posjed slobodnog vremena, koje je nužno za ostvarenje viših potreba.

Obrazlažući zašto čovjek postaje neurotičan u modernom kapitalizmu, Freud upućuje na paradoks. Kako je moguće, piše Freud, da su posljednje generacije ostvarile tako ogroman napredak prirodnih znanosti i njihove tehničke primjene, a da ipak nisu povećale opseg zadovoljstva? Iako živimo u tehnološki naprednoj civilizaciji, čovjek je nesretan, a njime vladaju neuroze (Freud, 1973: 291). Marx pak, u Grundrisse, tumačeći slobodno vrijeme kao mjeru bogatstva, nudi slično pitanje koje upućuje na sličan paradoks. Marx pita kako je moguće da sada (kada je cijelo vrijeme individuum kao radno vrijeme degradiralo individuum na golog radnika) najrazvijenija mašinerija prisiljava radnika da radi duže nego divljak ili duže nego što je i sam radio s

⁵⁷ Byung – Chul Han, *Društvo umora*, str. 21–22.

⁵⁸ Isto, str. 54.

najjednostavnijim, najgrubljim oruđima (Marx, 1973: 708). Drugim riječima, Freud i Marx upućuju na isto – paradoks prisutan već u industrijskom društvu – u kojem je put do sreće prokrčen, tehnološki omogućen i ekonomski realan, no paradoksalno, još slabije prohodan. Razvoj znanosti i tehnologije nije omogućio i slobodnog pojedinca, već gotovo suprotno, pojedinca koji pati od neuroza i radi duže nego onaj na nižem stupnju razvoja. Za Freuda nezadovoljstvo se javlja upravo kao reakcija na neuspjeh znanstveno-tehnološkog napretka da život učini jednostavnijim, dok će Marx inzistirati na klasnom antagonizmu koji proizvodi takvu nejednakost. Nije li tada naredba »Uživaj!«, kao novi oblik simboličkog poretka i ideologije u doba postindustrijskog društva, također proizvod istog ekonomsko-historijskog projekta – napretka koji služi interesima jedne klase?⁵⁹

Problem koji se također javlja u suvremenom svijetu rada i koji postaje sve prisutniji jest ono što se podrazumijeva pod pojmom socijalizacije. Primjerice, korporacija Facebook tipičan je primjer naizgled horizontalne strukture, kompanije gdje zaposlenici i izvršni menadžeri dijele istu sudbinu. Fleksibilni radni sati, inkorporiranje igre u strukturu rada (bilijar i stolni tenis) i sloboda kretanja unutar korporacije uistinu su dio politike rada. Kakva je narav te socijalizacije? Ako je riječ o slobodi, onda se ne može objasniti internalizacija radne etike, nepisanih pravila, ili onoga što je tipično za tzv. postpolitičke sustave, koji su upravo omogućeni svim simboličkim dimenzijama transformacije rada i radništva, a počivaju na onome što bi se moglo nazvati nametnutim izborima slobode (Žižek, 2002). Socijalizacija namjesto rada tipična je prazna gesta, kojoj je cilj prikriti činjenicu da je riječ o nametnutom izboru. Jer radnik u konačnici odbacuje stoljetnu borbu za radnička prava i osmosatno radno vrijeme, koje je izborilo sindikalno nasljeđe. Paradoksalno, subjekti koji su slobodni birati radno vrijeme rade duže od osam sati. Danas se čini kao da eksploatacija nije više na strani represije, u obliku prisvajanja viška radnih sati, štoviše, da eksploatacija nema veze s radnim satima. No, istovremeno uviđa se paradoks oblika nametnutog izbora koji je ključan u kreativnom procesu u kojem se od radnika traži sve, ne samo njegovo radno vrijeme, pa niti njegovo slobodno vrijeme, već i njegove/njezine ideje, vizije, stavovi. Ipak, eksploatacija se uspješno prakticira na prvoj, mjerljivoj i vidljivoj razini, na samoj satnici.⁶⁰

⁵⁹ Katarina Peović Vuković, Simbolička razmjena i rad, *Filozofska istraživanja*, Vol. 35 No. 4, 2015. (10. 5. 2015.) <https://hrcak.srce.hr/160957> (1. 4. 2022.)

⁶⁰ Isto.

Mnogi danas rade, ne osam, deset, već po dvanaest sati dnevno. A neki i više od toga. Nema nikakvih ograničenja za to ili se ona jednostavno ignoriraju i vješto zaobilaze. S vremenom su se počele osjećati posljedice takvih i sličnih praksi te grubog kršenja osnovnih ljudskih prava i zanemarivanja onih uistinu ljudskih potreba. One su očite na svim razinama. U prvom redu, zdravstvenoj, potom obiteljskoj, demografskoj, sociološkoj, ali i na ekonomskoj te drugim razinama. Mentalno zdravlje na poseban je način ugroženo. Ono što je mjerljivo jest činjenica da danas sve više ljudi pati od tzv. „neuralnih bolesti poput depresije, poremećaja pozornosti s hiperaktivnošću (ADHD), *borderlinea* (granični poremećaj ličnosti) ili *burnouta* (sindrom sagorijevanja).“⁶¹ Ovi zdravstveni i drugi problemi, između ostalog, posljedica su i sve većeg i raznolikijeg iskorištavanja radne snage i zadiranja u njezin privatni život, što se poput bumeranga osvećuje kako poslodavcima tako i društvu te zbog kojih trpi zdravstveni, ali i ekonomski sustav. Stoga, u novije vrijeme svjedočimo nekim pokušajima uspostavljanja bolje ravnoteže između privatnog i poslovnog života. Jedna od njih je svakako i praksa četverodnevnog radnog tjedna.

2.5.6. Četverodnevni radni tjedan

Jedan od novijih modela u definiranju radnog vremena i razvoju poslovanja jest četverodnevni radni tjedan. Radi se o modelu koji zaposleniku treba omogućiti više slobodnog vremena za privatni i obiteljski život. To je jedan od razloga. Drugi su: zdravstveni razlozi, ekonomski, kao što je smanjenje troškova energenata te zagađenja okoliša. Zatim, veće zadovoljstvo zaposlenika, a onda i veća produktivnost, bolja konkurentnost koju pospješuju bolji uvjeti rada, čime se želi privući talentirane i sposobne radnike itd. Ovaj model ima nekoliko varijanti. Prva je organizacija poslovanja tako da se produži satnica rada kroz četiri dana u tjednu te se odradi posao koji je predviđen petim radnim danom. Na taj način bi se, uz vikend, dobio još jedan slobodan dan te bi se zaposlenicima omogućio redoviti produljeni vikend. Tjedna satnica bi, dakle, ostala ista, pa se opseg posla ne bi smanjio. Uštedjelo bi se na vremenu dolaska i odlaska na posao i sl. Zaposlenik bi dnevno, umjesto 8 radio po 10 sati. Naravno, tamo gdje je to moguće i gdje se uistinu radi osam sati dnevno, a ne više, pa ima prostora za povećanje radne satnice. Jer valja imati na umu da tržište rada nije ujednačeno. Ta varijanta nosi naziv „komprimirani četverodnevni radni tjedan. Drugi je oblik skraćeni četverodnevni radni tjedan koji uključuje rad kroz 4 dana po 8 sati.“⁶² Ova potonja u

⁶¹ Usp. Byung – Chul Han, *Društvo umora*, str. 11.

⁶² Usp. Je li četverodnevni radni tjedan dobra ili loša ideja? (15. 9. 2021.)

<https://www.spica.hr/blog/je-li-cetverodnevni-radni-tjedan-dobra-ili-losa-ideja> (1. 4. 2022.)

uobičajenim radnim uvjetima zvuči kao utopija. Premda ima i takvih primjera, ali oni su doista rijetkost. Obje varijante imaju svoje prednosti i nedostatke, rizike koje nose i koje svaki poslodavac koji razmišlja o takvom modelu i organizaciji poslovanja, te ujedno ima mogućnost primijeniti ga, treba uzeti u obzir.

Iako je stvar prilično nova i u mnogim zemljama tek na razini eksperimenta, „neke zemlje Europske unije planiraju uvesti četverodnevni radni tjedan u sklopu svojih reformi tržišta rada. Poslodavci, sindikati, kao i stručnjaci za radno i socijalno pravo, u načelu se slažu, ali pod određenim uvjetima.“⁶³ Naime, primjena ovog modela nema jednaku mogućnost u svim sektorima. Primjerice, u zdravstvu, turizmu ili drugim granama gospodarstva koja ovise o sezoni, on je teško i nimalo ostvariv. Uz to, „nije moguće izjednačiti opterećenje nekog intelektualnog posla u trajanju od 10 sati u kontinuitetu, primjerice u IT industriji, s nekim fizičkim poslom u proizvodnji u istom vremenskom periodu.“⁶⁴ Osim toga, u potonjem se povećavaju rizici od ozljeda na radu, ali i mnogi drugi o kojima treba voditi računa.

Ipak, najvažnije je da se uvidjelo, što statistički podatci jasno potvrđuju, da više posla ne znači nužno i veću produktivnost kojoj se tako silno stremilo, a još manje višu kvalitetu rada i kreativnost u njemu. O smanjenom zadovoljstvu i dobrobiti zaposlenika koji nisu nebitni za svaku politiku poslovanja, u takvim uvjetima rada nije potrebno ni govoriti. Stoga se zaposlenicima i organizaciji posla pokušalo drukčije pristupiti. Tako se javlja prijedlog o uvođenju četverodnevnog radnog tjedna koji bi trebao uskladiti sve bitne segmente ljudskog života te unijeti veću ravnotežu u njega. Iako je njegova primjena novijeg datuma te je prerano donositi dublje analize i zaključke, ono što je očito jest da „skraćivanje satnice donosi manje obolijevanja radnika i izostanaka s posla. Radnici su opušteniji, zadovoljniji, učinkovitiji i više vremena mogu provesti s obitelji.“⁶⁵

Neke zapadne zemlje, poput Islanda i Belgije, polako ali sigurno uvode ovaj model rada te ga pravno reguliraju. Ali one nisu jedine jer je eksperiment s njim pokazao da

⁶³ Sve više zemalja uvodi četverodnevni radni tjedan. Treba li i Hrvatska? (11. 10. 2021.) <https://www.index.hr/vijesti/clanak/sve-vise-zemalja-uvodi-cetverodnevni-radni-tjedan-treba-li-i-hrvatska/2310027.aspx> (1. 4. 2022.)

⁶⁴ Usp. Gordana Grgas, Ista plaća, isti broj sati, ali radni tjedan od 4 dana. Evo što o tome kažu poslodavci i sindikati (9. 10. 2021.) <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/ista-placa-isti-broj-sati-ali-radni-tjedan-od-4-dana-evo-sto-o-tome-kazu-poslodavci-i-sindikati-15108552> (1. 4. 2022.)

⁶⁵ Sve više zemalja uvodi četverodnevni radni tjedan. Treba li i Hrvatska? (11. 10. 2021.) <https://www.index.hr/vijesti/clanak/sve-vise-zemalja-uvodi-cetverodnevni-radni-tjedan-treba-li-i-hrvatska/2310027.aspx> (1. 4. 2022.)

njegovom primjenom „produktivnost ne pada, a radnici su puno zadovoljniji.“⁶⁶ Sve to potrebno je zakonski regulirati. Zakon bi također „trebao uključivati i odredbe o „pravu na nedostupnost“ (što znači da izvan radnog vremena poslodavac ne smije radnika ometati slanjem elektroničke pošte ili pozivima) te pravila o registriranju radnog vremena.“⁶⁷

3. Monaško razumijevanje rada

Monaštvo nastalo u okrilju kršćanstva oduvijek je vrednovalo i njegovalo kulturu rada. Kao ono kojemu prvotni poziv i poslanje nije ništa drugo doli intenzivnije živjeti svoj kršćanski identitet, implicitno je u cijelosti preuzelo i njegov nauk. U govoru o radu to podrazumijeva obvezu rada i njegovo pozitivno vrednovanje. Začetak monaštva u kršćanstvu datira oko 250. godine, a svoj procvat doživljava nešto kasnije kada kršćanstvo postaje *religio licita*. Premda je u početku bilo prenaplašavanja molitvenog života i obveze na uštrb rada, vrlo brzo uočena je njihova neodvojivost, prirodna povezanost te je uspostavljena ravnoteža.

„U monaškoj literaturi navode se različiti razlozi o nužnosti rada. Prvi se tiče održanja vlastitog života. To nije samo izvanjska potreba, nego monah ovdje spoznaje svoju *condition humaine*, slabost i krhkost svoje ljudske naravi. Težak rad, u znoju lica svoga jesti svoj kruh (usp. Post 3, 19), bitno pripada čovjeku i toga ni monah nije lišen.“⁶⁸ Drugi razlog jest što bi „monasi bez rada bili upućeni samo na dobročinitelje, a time postaju iznutra o njima ovisni. Zbog te ovisnosti nikada ne bi postigli svoj cilj – biti slobodni od zemaljskih ovisnosti. Antun pustinjač smatra da je ovisnost o dobročiniteljima upravo zato tako opasna jer se i ne primjećuje.“⁶⁹ Sljedeći motiv za rad sastoji se u ljubavi prema bližnjemu. Plodovima svoga rada monasi su mogli pomoći i drugima i tako posvjedočiti svoju konkretnu skrb za druge i djelotvornu ljubav prema njima. „Posao je monasima vrijedio i kao asketska vježba koja ih je jednako tako unapređivala na njihovu putu prema čistoći srca kao i šutnja, postovi i molitva. Put k Bogu vodi monahe i kroz muku i trud, osobito kroz tjelesne napore.“⁷⁰ Vjerovali su da napor, posvećujući konstantno monahu njegovu ljudsku slabost, krhkost i ograničenost, može pripomoći monahu da se više otvori iskustvu Boga te ga učiniti primljivijim za njega.

⁶⁶ Usp. Gordana Grgas, *Ista plaća, isti broj sati, ali radni tjedan od 4 dana*. Evo što o tome kažu poslodavci i sindikati (9. 10. 2021.) <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/ista-placa-isti-broj-sati-ali-radni-tjedan-od-4-dana-evo-sto-o-tome-kazu-poslodavci-i-sindikati-15108552> (1. 4. 2022.)

⁶⁷ Isto.

⁶⁸ Fidelis Ruppert OSB – Anselm Grün OSB, *Moli i radi – kršćansko životno pravilo*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005., str. 9.

⁶⁹ Isto, str. 9–10.

⁷⁰ Isto, str. 10.

Mnogi monasi dijelili su ovo mišljenje, po njemu živjeli, o njemu govorili, pisali, svjedočili. To se znatno razlikuje od danas prevladavajućeg mišljenja, a to je da smo za susret s Bogom i dijalog s njim u molitvi, prikladni samo onda kad smo odmorni i dobro raspoloženi. Međutim, umor ima i svoje prednosti te može pomoći osobi na njezinom duhovnom putu. Naravno, ako je Bog u središtu života, a svaki rad počinje i završava molitvom. Naime, „s prigušenim osjetilima raste ono što je bitno.“⁷¹

„Vezivanje uz posao, prema Kasijanu, nije u suprotnosti s vezivanjem na Boga, nego je pomoć da bismo svoj duh sabrali u Bogu. Rad nas može održavati budnima u našoj nutрини. Kad se rad obavlja u takvoj unutarnjoj sabranosti, tada rad postaje prilikom za dublju samospoznaju. Budući da pri radu izranjaju mnoge misli i osjećaji, oni o onome koji ga obavlja kazuju bitne stvari. Bez posla nije moguće otkriti ni mnoge pokrete srca. Posao sa svojim uspjesima i neuspjesima, svojim zahtjevima i naporima stalno izaziva reakcije u onome koji ga čini. A kada osoba u budnosti (*nepsis*) prati ove reakcije, tada ona sve bolje upoznaje samu sebe.“⁷² Na taj način on odgovara na drevni poziv filozofa: *Spoznaj samoga sebe!* Očito je da nije moguće odvojiti filozofiju od života niti život od filozofije. Stoga nije nevažno koja nas pokreće i nosi. Monaška filozofija bila je egzistencijalna filozofija. Nastala iz iskustva i za iskustvo. Prokušana. Življena.

Naposljetku, „Rad je test monahove autentičnosti. Bez rada molitva bi mogla biti pobožno kruženje oko samog sebe. Upravo tu se krije najsigurnije mjerilo po kojem se razlikuje mistik od neurotika. U prilagođenosti svakidašnjici, usklađenosti unutarnjeg iskustva sa svakodnevicom te u dnevnom svladavanju životnih zadaća. Stari monasi nisu dijelili molitvu od posla. Oboje je za njih bilo jedinstvo, oboje važno za duhovni život.“⁷³ Stoga su i govorili: *monah koji dobro radi, dobro i moli.* Čovjek današnjice uvelike je zakinut za ovo jedinstvo i u trajnoj je potrazi za njim. „U djelu u kojem piše o redovnicima u Egiptu, sv. Ivan Kasijan shvaća njihovu molitvu kao rad, a njihov rad kao vrstu molitve te piše: *Teško je razlučiti da li oni neprestano obavljaju fizičke poslove zahvaljujući meditaciji, ili pak ostvaruju takav izvanredni duhovni napredak zahvaljujući svom radu.* Sveti Jeronim također

⁷¹ Fidelis Ruppert OSB – Anselm Grün OSB, *Moli i radi – kršćansko životno pravilo*, str. 12.

⁷² Isto, str. 15.

⁷³ Isto, str. 16–17.

ističe da rad može biti *posvećen* i to ako prikažemo sebe i svoje napore Bogu⁷⁴ U monaškom življenju molitva i rad uzajamno se hrane i nadopunjuju.

3.1. Sveti Benedikt

U trenutku u kojem je rimska civilizacija bila u punom opadanju i približavala se svome kraju, rođen je čovjek koji je svojim životom i djelom započeo i bitno odredio nastanak nove civilizacije koja traje sve do danas. Njegovo ime je Benedikt. Mjesto rođenja Nursija, Umbrija, a godina rođenja 480. Premda je umro 547. on i dalje živi. Ne samo kroz bogatstvo misli i poruku koju je odaslao, a koja je i danas itekako aktualna, već i jer je svojim djelom položio temelj mnogim pozitivnim tekovinama današnjice. Njegovo jedinstveno shvaćanje čovjeka i svijeta proželo je i obogatilo živote nebrojenih pojedinaca. Neovisno o pozivu, zvanju, staležu, dobi, spolu. On nije bio prorok samo svoga vremena, nego i mnogih kasnijih. Nogama je stajao čvrsto na zemlji, a srca i pogleda upravljena prema nebu. Čovjek širokih vidika, dubokih i pronicavih uvida, poznavatelj ljudske naravi, mistik i realist. Na izvoru njegova nadahnuća stoji Riječ, šutnja, molitva.

Uz Pravilo koje je sâm napisao i u kojem se jasno ogleda njegova osobnost, jedini izvor njegovih biografskih podataka je knjiga „Dijalozi“. Pisac ovog djela je Papa Grgur Veliki, i sâm monah, tj. njegov duhovni sin. Ovaj Papa također je jedan od prvih i najvećih promotora Benediktova života i djela, posebice njegova Pravila, a samim tim i benediktinske duhovnosti. Prema tradiciji i dostupnim izvorima Benedikt je imao sestru blizanku koja se zvala Skolastika. Kao mladić odlazi na studij književnosti u Rim i ondje boravi tri godine. Nezadovoljan životom u Rimu napušta ga. Odlazi najprije u Affile, gradić udaljen oko 50 km od Rima želeći živjeti asketskim životom. Nedugo zatim povlači se u samoću u jednu špilju u blizini Subiaca te ondje tri godine provodi monaško-pustinjački život u pokori i askezi. Uskoro postaje glasovit zbog svoje svetosti te se oko njega počinju okupljati prvi sljedbenici. Njegov primjer privukao je mnoge koji su pod njegovim vodstvom željeli započeti novi život u duhu. Ubrzo je u blizini špilje nastalo „12 malih samostana, svaki sa svojim poglavarom, a opet su svi ovisni o njemu. U tome se može prepoznati utjecaj istočnog monaštva koje je Benedikt dobro poznao.“⁷⁵ S vremenom je u Benediktu sazrijevao novi oblik monaškog života koji predstavlja vrhunac njegova duhovnog i misaonog uzdizanja. Da bi ga ostvario, on još jednom, po posljednji put, mijenja mjesto svoga boravka na zemlji te se sa svojom

⁷⁴ Jose H. Gomez, *All You Who Labor: Towards a Spirituality of Work for the 21. st Century*, str. 804–805.

⁷⁵ Sveti Benedikt, *Pravilo*, Nard, Čokovac, 2008. str. 24.

subraćom uspinje na brdo Monte Cassino i nastanjuje ga. Predaja govori da je godine 529. Benedikt utemeljio novi i završni tip samostana Montecassino, *školu Gospodnje službe*, kako on zove samostan. Dakle, „one iste godine kad je car Justinijan zatvorio filozofsku školu u Ateni, Zapad je otvarao novu školu.“⁷⁶ Dok je prvotni oblik monaškog života, po kojem je Benedikt živio i koji je s drugima dijelio, još uvijek imao dosta obilježja pustinjaštva, ovaj drugi i završni određen je cenobitskim duhom. I više od toga. On se „vidljivo otvarao za susrete s okolnim svijetom.“⁷⁷ Benedikt crpi iz stare monaške tradicije, istočne i zapadne, koje su mu bliske, ali se i s velikom i iznenađujućom fleksibilnošću odnosi prema njima. Njegov odnos prema tradiciji izvanredan je primjer zdravog i zrelog razumijevanja i življenja vlastite vjere. Potpuno u skladu s onim što G. Mahler kaže u tom kontekstu: „Tradicija je podržavanje vatre, a ne obožavanje pepela.“⁷⁸ To se prije svega odnosi na njegov osjećaj za mjeru, inovativnost, slobodu, vedrinu, optimizam, fleksibilnost i drugo. Svako pretjerivanje, bilo kakvu isključivost, ekstreme bilo koje vrste on u temelju onemogućuje. Njegova izvornost i veličina najbolje se mogu uočiti kada se *Pravilo* koje je napisao za svoje monahe usporedi s predloškom na kojemu je nastalo, a to je *Regula Magistri* ili *Učiteljevo Pravilo*. Iako je crpio i iz drugih monaških izvora, najveći dio pripada upravo ovom djelu čiji je autor nepoznat. „Suprotno od pesimističkoga, nepovjerljivoga i često rigoroznoga gledanja na čovjeka koje karakterizira predložak, Benedikt svojim monasima pristupa s punim povjerenjem. Vjerovati da je svaki čovjek dobar nije bilo nešto samo po sebi razumljivo u ono vrijeme kada su se neprijateljske strane natjecale u okrutnostima, kada je čudoredna snaga Rimskog Carstva ugasla i nestali stari, uspješni oblici zajedničkog života. U tom vremenu punom nepovjerenja, kad su ljudi živjeli u međusobnom strahu i sumnjičavosti, usudio se Benedikt vjerovati u dobro u svakom čovjeku i svoje monahe voditi u povjerenju, dobroti i bratskoj ljubavi, a ne u sumnjičavosti i strogosti. Iz Benediktovih riječi proizlazi da nije bio samo realist, već i optimist koji ne dopušta da ga ljudske slabosti odvedu u rezignaciju ili ironiju.“⁷⁹

3.2. Pravilo sv. Benedikta

Posebno mjesto u Benediktovom životnom opusu zauzima Pravilo koje je napisao za sve one koji su dijelili njegove životne i vjerske svjetonazore i ideale. Ono sasvim sigurno nije nastalo ujedanput ni naprečac, nego je postupno dozrijevalo u onome koji ga je oformio.

⁷⁶ Anselmo Lentini, *Život sv. Benedikta*, Benediktinski samostan Čokovac – Tkon, Rijeka, 1980. str. 26.

⁷⁷ Isto, str. 27.

⁷⁸ <http://classicalmusicguide.com/viewtopic.php?t=38761>

⁷⁹ Anselm Grün, *Sveti Benedikt - lik i poruka*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004., str. 7–8.

Kao plod jednog dugog i ozbiljnog duhovnog puta velikodušno je ponuđeno svima koji u sebi nose duhovnu glad. Svoj završni oblik i puni sjaj dobilo je na Montecassinu. „Ta velika knjiga malenog opsega sa 73 kratka poglavlja“⁸⁰ po svom utjecaju u zapadnom i kršćanskom svijetu nalazi se odmah iza Biblije. To ni ne čudi ako se uzme u obzir da je cijelo prožeto njezinim sadržajem. Počevši od Mudrosnih knjiga, zatim Psalama preko Evanđelja, pa sve do poslanica sv. Pavla. Benedikt je čovjek dijaloga i zoran primjer učenika koji je otvoren iskustvima onih koji su mu prethodili i spreman učiti iz njih. Među monaškim vrelima iz kojih crpi nadahnuće i građu za svoje Pravilo posebno se ističu Kasijan i *Regula Magistri*.

Obraćajući se u svom Pravilu njegovu čitatelju i potencijalnom vršitelju na neposredan i prisan način uspostavlja s njim komunikaciju. Odmah na početku, u Proslovu, daje mu do znanja da ovaj poziv i put na koji se odlučuje poći uključuje potrebu rada i sve ono što ga prati. Nužnost rada očituje se na više razina. Prije svega na nutarnjoj, a potom i na vanjskoj razini. Rad na sebi i rad oko sebe. Rad za Boga i rad za čovjeka. Benedikt u kandidatu želi probuditi želju za stvaralaštvom te osjećaj i svijest uzvišenosti i ljepote biti, želi se zvati Božjim radnikom i suradnikom. Ne umanjujući zahtjevnost ovog puta on ga ipak želi za nj pridobiti predočujući mu veličinu, ljepotu i dostiznost njegova krajnjeg cilja. Monah je, dakle, onaj koji radi za Boga i s Bogom. Monaški rad uvijek je shvaćen u odnosu prema Njemu. On, dakle, u sebi nosi duhovnu dimenziju te tako postaje sredstvom posvećenja i preobrazbe. Sebe i svijeta.

Iako nigdje nije eksplicitno izraženo, ipak se s pravom cijeli sadržaj Pravila može sažeto izreći binomom *moli i radi*. Upravo tako ga je i shvatila cijela kasnija monaška tradicija, pa je ono postalo zaštitnim znakom i geslom benediktinskoga reda. Naime, Benedikt poklanja veliku pažnju molitvi, ali jednako tako i radu. Za oboje predviđa vrijeme i zahtijeva da se ono poštuje. Premda molitvi daje laganu prednost, ipak ju rad u stopu prati. Svjestan vrijednosti i potrebe jednoga i drugoga, on određuje trajnu izmjenu među njima. Drži da se samo tako može doći k sebi, drugima i Bogu. Izraženo riječima pape Ivana Pavla II. „Čovjek vjeran Bogu ne smije zaboraviti ono što je ljudsko, već mora sačuvati i vjernost čovjeku. Zato dužnosti što ih valja izvršavati okomito, a ponajviše se obavljaju u molitvenom životu, moraju se u pravoj mjeri uskladiti s dužnostima što ih traže vodoravni odnosi, a koji se većim dijelom

⁸⁰ Anzelmo Lentini, *Život sv. Benedikta*, str. 39.

vrše radom.“⁸¹ Samo tako se ispunjavaju one dvije zapovjedi prema Bogu i bližnjemu, a koje su neodvojive jedna od druge.

Benedikt je ozbiljno uzimao čovjeka i njegovu ulogu u ovom svijetu, a njegovo ostvarivanje vidio je u radu. On je sredstvo za samoostvarenje ako ga se obavlja na pravi način, s ispravnom motivacijom i svrhom. Silno je cijenio ljudski rad. Bez iznimke! Jednaku pažnju poklanjao je manualnom i intelektualnom radu. Ništa nije odbacivao, ništa podcjenjivao. Naprotiv, nastojao je uzdići vrijednost ljudskog rada i onoga koji ga obavlja. Na više načina i u svakoj prilici. Vlastitim primjerom i riječju, savjetom i odredbom. Bio je svjestan da „rad u sebi nosi posebnu oznaku čovjeka i čovječstva, oznaku osobe koja djeluje u jedinstvu drugih osoba, te da ta oznaka određuje njegovu nutrinu i tvori samu njegovu narav.“⁸²

3.3. Rad – bitna sastavnica monaškog života

Kao otac zapadnog monaštva Benedikt je i u području rada, prije svega u njegovu poimanju i vrednovanju, unio goleme promjene. Ono je posebno obilježeno pozitivnim odnosom prema radu i njegovu visokom vrednovanju. I to prema svakom obliku rada. Benedikt svoje monahe jednako obvezuje na intelektualni i na manualni rad. I jedno, i drugo izuzetno je važno za izgradnju cjelovite osobe. Upravo to i jeste značenje riječi *monos* – cjelovit, jedinstven, nedjeljiv. Stoga on ne zanemaruje ni jedan aspekt ljudske stvarnosti te svakomu od njih posvećuje posebnu pažnju i brižnu skrb. Ono što Benedikta vodi u uređenju vlastitog života i života svih onih koji žele biti članovi njegove zajednice jest „shvaćanje da je čovjek satkan od tijela, uma i duha te da je svaki dio vrijedan divljenja i pažnje. Sva tri elementa jednako su važna, ako se teži shvatiti čovjeka u cjelini.“⁸³ Slijedom toga on pomno određuje vrijeme posvećeno liturgijskoj molitvi, duhovnom štivu, intelektualnom radu i fizičkim poslovima.

Sv. Benedikt imao je umijeće i snagu stvarati nove odnose te graditi mostove između na prvi pogled oprečnih i nepremostivih stvarnosti te je znao biti i odlučan u odbacivanju onoga što mu se činilo kao balast u ostvarivanju njegovih ideja. Primjerice, „Rimljani su shvaćali rad kao potrebu koja nema nikakvu dublju vrijednost. Fizički rad pogotovo se nije cijenio, što je dovelo do ogromnog iskorištavanja robova. Benedikt je zahtijevao da svi, čak i

⁸¹ Anselmo Lentini, *Život sv. Benedikta*, str. 82.

⁸² Usp. Ivan Pavao II, *Laborem exercens. Radom čovjek*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003., str. 1–2.

⁸³ Esther de Waal, *Seeking God: The Way of St. Benedict*, The Canterbury Press, Norwich, 1999., str. 70.

pisari i zanatlije, rade neki fizički posao što je označilo veliki prekid s Rimskom tradicijom.“⁸⁴

Koliko god je njegova novost bila revolucionarna u pogledu pozitivnog vrednovanja i oplemenjivanja fizičkog i ručnog rada, koji više nije bio rezerviran samo za robove i ostale niže društvene slojeve, već je bio dužnost i povlastica svih, toliko je, a možda i više, ta novost zahvatila i intelektualni rad. U vrijeme kada je velika većina stanovništva bila potpuno nepismena, a broj onih koji su znali čitati i pisati bio izuzetno mali te se odnosio isključivo na osobe iz najviših društvenih slojeva, Benedikt traži od svakog svog monaha, pa i onog najneznatnijeg, da dnevno provede četiri sata uz knjigu, čitajući, meditirajući, studirajući, proučavajući. U šestom stoljeću, u kojemu je proživio veći dio svoga života i u kojemu je djelovao, on nalaže da svaki monah mora dobiti pisaljku i pločicu za pisanje. Upravo su odatle „preuzeti brojni odgojni sadržaji u odgojnim zavodima svećeničkih kandidata koji su preživjeli sve do danas.“⁸⁵

Četrdeset i osmo poglavlje svojega Pravila, u kojemu posebno govori o radu, započinje kratkom i bremenitom tvrdnjom koja mu leži na srcu: „Besposlica je neprijatelj duše.“⁸⁶ Na istom mjestu predviđa i određuje da tijekom korizmenog vremena zajednica u cjelini, i svaki član pojedinačno, mora posvetiti više vremena duhovnom štivu. Izričito kaže: „Za korizmene dane svatko dobiva iz knjižnice po jednu knjigu koju mora cijelu po redu pročitati. Te se knjige podijele na početku korizme.“⁸⁷ Dojmljivo je da u to vrijeme dubokih društvenih previranja, barbarskih provala, velike nesigurnosti te naglašavanja tjelesnih oblika odricanja, on sve to nadilazi i gradi novi svijet duha i mira. *Pax! - Mir!* stoga je s pravom drugo benediktinsko geslo koje u potpunosti izriče njegovu bit. Tu posebno dolazi do izražaja njegova zauzetost oko kulture riječi. Benedikt je bio čovjek Biblije. „Riječ koja je tijelom postala“ bila je središte njegova života. Stoga je i ljubav prema spisima i prodiranje u njihove dubine bila za njega prirodna. Prema riječima Benedikta XVI.: „Monaštvu pripada, zajedno s kulturom riječi, i kultura rada. Bez te kulture rada, koja zajedno s kulturom riječi čini monaštvo, razvoj Europe, njezina ethosa i njezina utjecaja u svijetu postaje nezamisliv.“⁸⁸

⁸⁴ Quentin R. Skrabec, Jr. *St. Benedict's Rule for Business Success*, Purdue University Press, West Lafayette, Indiana, United States of America, 2003., str. 30.

⁸⁵ Mladen Parlov, Benediktinska duhovnost: prošlost, sadašnjost i budućnost, u: Vanja Kovačić, Jozo Milanović, *Duhovnost i kultura u okrilju Virgines Dei – Zbornik radova prigodom 950. obljetnice utemeljenja*, Benediktinski samostan sv. Nikole u Trogiru, Trogir, 2014., str. 35.

⁸⁶ Sveti Benedikt, *Pravilo*, str. 117.

⁸⁷ Isto, str. 118.

⁸⁸ Govor Pape Benedikta XVI. svijetu kulture, Pariz, College des Bernardins, 12. rujna 2008.

Treba spomenuti da se i jedna i druga kultura razvila iz traženja Boga koji je glavni cilj monaškog života i njegov *light* motiv. Benediktov život i djelo divan su i zoran primjer koji pokazuje koju stvaralačku, plodnu i djelotvornu snagu nosi u sebi ispravno shvaćena, autentično življena i dokraja proživljena vjera. Sasvim suvišno postaje pokazivanje i dokazivanje komplementarnosti vjere i razuma.

Iz svega rečenog slijedi da rad u monaškoj benediktinskoj duhovnosti zauzima istaknuto mjesto. Štoviše, on je njezin dio. Fizički i intelektualni. Rad doprinosi duhovnosti i obogaćuje ju, a on sâm čini njezin specifičan izraz. Dakle, među njima vlada simbiotska povezanost. Benedikt je u svom pristupu radu zahvatio iz stare monaške riznice i njezina bogatstva misli i iskustva, uzdižući manualni rad na višu razinu i dajući mu nutarnju i duhovnu dimenziju. No isto tako on veliča svoga Stvoritelja najvišim darom kojim ga je obdario i nad sve stvorenje uzdigao, a to je razum.

3.4. Moli i radi

Monah nije monah po onome što radi, već po onome što jest. On svoj identitet ne gradi na radu, nego na odnosu s Bogom. Za njega pitanje identiteta nije mučno i neriješeno pitanje. On zna tko je, od koga je, koga i što traži, kamo ide i kojim putem treba ići da bi ostvario svoj cilj. Na tom putu rad je samo dio cjeline, sredstvo do cilja, a ne cilj sâm. Do svijesti o vlastitom identitetu monah ponajprije dolazi kroz jedno drugo djelo, a koje Benedikt zove *Opus Dei – Djelo Božje*. Riječ je, dakako, o liturgijskoj molitvi koja je središte monaškog života i dana. Molitva je okomita os koja daje stabilnost, čvrstinu i posebnu vrijednost, svakom, pa i najnezatnijem monaškom činu. Ona vremenu daje jednu drugu dimenziju i posebnu kvalitetu koju ono po sebi nema. Ako je molitva dobro obavljena, monah neće tražiti u radu ono, što mu on, ionako, ne može pružiti. Zbog takvog stava monah se ne osjeća ni više ni manje vrijedan od drugih zbog rada koji obavlja. Sve to pridonosi miru u njemu samom, ali i odnosima u zajednici.

Prema sv. Benediktu, temelj molitvi postavlja se slušanjem Riječi. To je takozvano *Lectio divina* ili molitveno čitanje Riječi Božje. Odvija se u 4. koraka:

1. Lectio – čitanje
2. Meditatio – razmatranje
3. Oratio – moljenje

4. Contemplatio – motrenje
5. Actio – djelovanje koje proizlazi iz svega navedenog.

Stavljajući molitvu na prvo mjesto, Benedikt se očito daje voditi onom mišlju koju je sveta Katarina Sijenska izrazila riječima: „Od nekog možeš tražiti onoliko koliko ljubi, ne više.“⁸⁹ Monah svoj rad ne obavlja bilo kako, nego se i samim radom povezuje sa svojim Stvoriteljem, s Onim za kojim čezne i koga traži. On u svom radu nije sâm, već je poduprt od Onoga koji stoji na početku i na kraju svakog njegova djela, a čiju pomoć traži u svjetlu svoje vjere. Upravo onako kako kaže sv. Bernard: *Našim rukama, ali tvojom snagom*. Svaki je rad zapravo duboko osoban i duhovan čin. To posebno vrijedi za monaha. Čovjek je duh i tijelo, stoga je čovjekov odnos prema radu zrcalo njega samoga, bez obzira na to o kojem se radu radilo. Zato, kad god se zanemari ova duhovna dimenzija, u čovjeku dolazi do podijeljenosti u njemu samome te on ne može biti sretan ni dugoročno zadovoljan, a samim tim ni postići svoj maksimum učinkovitosti.

U samostanu postoji vrijeme posvećeno molitvi i vrijeme predviđeno za rad. Tako „ideje reda i ravnoteže čine najvažniji dio u organizaciji samostana. Stoga, svetost ne može biti isprika za zbrku niti pobožnost može predstavljati bijeg od posla. Ravnoteža, usklađenost i harmonija su središnji dio Pravila, one podupiru sve ostalo i bez njih benediktinski pristup pojedincu i zajednici gubi svoju uporišnu točku.“⁹⁰ Upravo je to polazna točka i glavna ideja koja nadahnjuje sv. Benedikt i prema kojoj on oblikuje samostanski način života i dnevni ritam onih koji žive u samostanu. Benedikt, dakle, ujedinjuje kontemplaciju i akciju, ne odričući se bogatstva i ljepote ni jedne, ni druge. Toliko cijeni sve stvoreno, prepoznajući u njemu specifičnu svrhu i smisao da mu otvara vrata i velikodušno nudi mjesto u svom, i u životu onih koji ga slijede. A sve radi s profinjenim osjećajem za mjeru.

3.5. Plodovi

Govoreći o povijesnim plodovima monaštva valja istaknuti da su monasi bili prije svega brižljivi čuvari svega dobrog i vrijednog što im je prethodilo, s čime su se susreli i što su zatekli. Naime, „monaštvo i opatije postaju nositelji antičke kulturne baštine, bivaju mostovima između antike i srednjega vijeka, između starokršćanskih i srednjovjekovnih

⁸⁹ Marijan Magrassi, *Kristom zahvaćeni*, str. 203.

⁹⁰ Esther de Waal, *Seeking God: The Way of St. Benedict*, str. 69.

pobožnosti.“⁹¹ Taj plod je pak plod jednog drugog ploda. Svijesti dostojanstva svakog čovjeka, bogolika po svom razumu i slobodi, života u istini i poniznosti, dakle svijesti da su dio cjeline, a time i ograničenosti vlastitih uvida. Tako „pozornost svetoga Benedikta za konkretnog čovjeka s vremenom razvija stav sposoban vidjeti vrijednost u svemu što je ljudsko.“⁹² Poznato je da se „zahvaljujući skrovitom radu u *scriptoriumu* sačuvala cijela klasična kultura – uključujući i vrlo „profane“ autore – jer su monasi bili uvjereni da se u njoj može naći neki trag Kristova odraza.“⁹³ Monasi su dakle, bili pravi filozofi i pioniri znanstvenog rada kroz neprestanu usporedbu i vrednovanje cijele stvarnosti, potičući tako aktivno promišljanje i njegujući kritičko razlučivanje. Potpuno u skladu s naukom svoje vjere: „Sve provjeravajte, dobro zadržite.“ (1. Sol 5, 21.), pokazujući tako samim svojim življenjem i djelovanjem, komplementarnost razuma i vjere te ukazujući na jedinstvo u sebi i njegovu ostvarivost na koju je pozvana svaka osoba. Benediktinska filozofija izražena geslom *moli i radi*, vrednujući teoriju i praksu te uspostavljajući među njima trajni dijalog, oblikovala je cjelokupni vjerski, kulturni i društveni život europskog kontinenta i u njemu ostavila neizbrisiv trag. Gotovo da nema područja na kojemu se benediktinci nisu istakli i dali svoj nemjerljiv doprinos.

Od poljodjelstva (uveli su nove ratarske metode), stočarstva, voćarstva i vrtlarstva, pčelarstva i vinogradarstva preko obrta i zanata svih vrsta, arhitekture i graditeljstva, pa sve do škola, gostinjaca, prihvatilišta, raznih odgojnih zavoda i mnogo toga drugoga. Razvoj jedne grane gospodarstva pospješivao je i potpomagao razvoj druge. Primjerice, potrebe *scriptoriuma* iziskivale su obradu kože i uvezivanje knjiga. Nužnost dobivanja voska za izradu svijeća i njihova velika upotreba doveli su do bavljenja pčelarstvom. Potreba odijevanja dozivala je razne radionice za tkanje odjeće. A specifične potrebe liturgije također su poticale razvoj prethodno spomenutih, ali i širom otvarale vrata razvoju zlatarskih i kiparskih radionica. Monasi su, također, bili među prvima koji su se počeli baviti rudarstvom. Na području umjetnosti, lijepe književnosti, filozofije, teologije, glazbe i ostalih humanističkih znanosti zasluge su izuzetno velike. Gregorijansko pjevanje, koje datira u VII. stoljeće, nastalo u okrilju liturgije, ubrzo je postalo temelj za cjelokupni razvoj zapadne glazbe. Njihov apostolat, misijska djelatnost, razvoj i širenje pismenosti, stvaranje mogućnosti za izobrazbu siromašnih i nižih društvenih slojeva te povezivanje različitih kultura i nacija,

⁹¹ Theodor Schnitzler, *Što znači molitva časova*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 57.

⁹² Monasi samostana Cascinazza, *Benediktinci i stvaranje europske kulture*, Verbum, Split, 2008., str. I / 6

⁹³ Isto, str. VII.

čine poglavlje za sebe. Premda im to nije bila namjera, i možda više nesvjesno, oni su postali onaj zamašnjak koji je pokrenuo cjelokupni gospodarski razvoj Europe.

Utjecaj je bio velik i na društveno-političkom polju. Izraženo riječima L. Moulina:

Izborna praksa i pravo odlučivanja modernog svijeta ne vuku podrijetlo, kao što se dugo vjerovalo, od staroga grčkog i rimskog svijeta, čija je praksa s barbarskim najezdama (ali već i prije) pala u zaborav, već isključivo od institucija kao Crkve u cjelini i osobito crkvenih redova koji su stoljećima pribjegavali sustavu izbora htijući da izbori budu redoviti, slobodni od svake sile i svake prijevare. Upravo benediktincima pripisujemo pojavu razboritog uistinu demokratskog poretka.⁹⁴

Tragovi tog utjecaja vidljivi su u mnogim društveno-političkim institucijama sve do danas. Od arhitekture do unutarnje strukture i djelovanja. Za ilustraciju može poslužiti podatak da je „današnje sjedište engleskog parlamenta izgrađeno po uzoru na benediktinski kapitul.“⁹⁵

Ništa manja plodnost ovog djela i ove metode nije bila na području duhovnosti odakle je, i za koju je potekla. Monasi benediktinci „Crkvi su dali ne manje od 23 papa, 5 svetih naučitelja (sv. Grgura, sv. Bedu Časnog, sv. Petra Damjanskog, sv. Anzelma i sv. Bernarda), na tisuće kardinala i biskupa, nebrojenih sijača istine i kršćanske ljubavi, a nadasve nebrojenu vojsku svetaca kojima je Crkva priznala i službeno štovanje.“⁹⁶ Na njihovu primjeru posebno je vidljivo koliko snagu nosi u sebi samo jedan pojedinac, a pogotovo jedna zajednica zasnovana na istinskim vrednotama koja drži do svakog svog člana te materijalno i duhovno skrbi o njemu. Na takav način zajednica mu priznaje vrijednost i veličinu te potiče njegov razvoj na svim razinama budeći ono najbolje u njemu.

4. Aktualnost Benediktove misli

Treba li Benediktovu životnu poruku izraziti jednom riječi, u tu bi svrhu mogao dobro poslužiti pojam *ravnoteža* ili *cjelovitost*. Upravo to je bio i ostao trajni čovjekov izazov. I danas u svijetu ima „više od 50, 000 onih koji žive po Pravilu koje je Benedikt osmislio i napisao.“⁹⁷ No dubina njegove misli, u čijem je središtu čovjek i njegova okomita i vodoravna perspektiva na koju je pozvan i upućen svaki čovjek, toliko je sadržajna, bogata i primjenjiva

⁹⁴ Monasi samostana Cascinazza, *Benediktinci i stvaranje europske kulture*, str. II. / 20

⁹⁵ Isto, str. II. / 20.

⁹⁶ Anzelmo Lentini, *Život sv. Benedikta*, str. 69.

⁹⁷ Usp. Quentin R. Skrabec, Jr, *St. Benedict's Rule for Business Success*, str. 16.

da je njezin radijus puno širi od samostanskih zidina. U svijetu u kojem živimo ravnoteža i cjelovitost su ugrožene na svim razinama. Na nutarnjoj i vanjskoj. Na koji god segment ljudskog života svratimo pozornost, lako ćemo spoznati da ove vrijednosti izgledaju kao nedostižni ideal. Međutim, monaško iskustvo govori drukčije. Pitanje se samo po sebi nameće. Što je to što pridonosi tim vrijednostima? Prvo što upada u oči kad se pogleda Pravilo, a time i monaški dnevni red, jest bogatstvo raznolikosti, odnosno pozitivno vrednovanje svih dimenzija ljudskosti, tijela, uma i duha. Potom osjećaj za mjeru koji uključuje skromnost, razboritost i solidarnost. Poštovanje prema svemu stvorenom i povezanost s cjelinom. Stablnost. Rad na sebi. Optimizam. Zajedništvo. To su samo neke od vrijednosti koje svatko, neovisno tko bio, odakle dolazio i kada živio može prisvojiti i po njima živjeti.

4.1. Aktualnost Benediktove misli – Moli i radi

Kad god se nešto pre naglasi, obično je to na uštrb drugoga te se tako gubi ravnoteža. Izgubljena na jednom polju života, ona luta i u druga. U kontekstu ljudskog rada, o kojem je u ovom radu bilo riječi, Benediktova poruka itekako je aktualna. Danas se često govori o stresu i o tome kako je on posljedica ubrzanog načina života, u prvom redu rada. S jedne strane „mnogi žele prestati raditi, što je reakcija na zaživjelo mišljenje o preopterećenosti čovjeka poslom.“⁹⁸ Tu se ubrajaju i „skupine koje teže vjerskom produbljenju često uvjerenе da se ono može postići samo reduciranjem rada.“⁹⁹ S druge strane mnogi upravo u radu vide svoj spas i bijeg od neispunjenog života. „Radoholičareva grozničava aktivnost, njegova nervoza i prštava energija samo su nadomjestci za osiromašen duhovni život. Radoholičar se tako izbjegava suočiti s dubljom istinom o samome sebi i o stanju u kojemu se nalazi.“¹⁰⁰ Izbjegavanje jednostavnijih poslova također zna biti povezano s bijegom od introspekcije i poniranja u dubine vlastite nutrine. Naime, oni često ostavljaju čovjeku više vremena i mogućnosti za promišljanje o vlastitom životu, propitivanju njegova smisla te ga otvaraju spoznaji vlastitoga siromaštva. I jednima i drugima Benedikt poručuje: *Moli i radi!* Umor pri radu velikim dijelom ovisi o subjektivnom stavu onoga koji ga obavlja. Anselm Grün o tome kaže:

⁹⁸ Anselm Grün, *Sveti Benedikt - lik i poruka*, str. 19.

⁹⁹ Isto, str. 19.

¹⁰⁰ Aaron Kheriaty i o. John Cihak, *Pobijedite depresiju snagom vjere*, str. 187.

Budući da mi u svojem radu stalno trčimo za svojim identitetom i svojim samopotvrđivanjem, on nas preopterećuje. Kad bismo obavljali svoj posao jednostavno kao svoju dužnost, iz ljubavi prema službi a ne za ljubav priznanja, tada bismo bili manje u grču i manje zagriženi i mogli bismo raditi isto toliko, ako ne i više i učinkovitije. Želimo svojim radom postići previše onoga što uopće nije smisao rada: tražimo priznanje drugih, želimo da nas hvale i uvažavaju, želimo dokazati samima sebi da nešto možemo, da je naš posao vrijedan. Henri Nouwen to zove potajnim namjerama. Te potajne namjere gutaju mnogo energije.¹⁰¹

Do ovog otkrića Nouwen je došao u razgovoru s opatom Ivanom Eudesom kojemu se jednom prilikom požalio na iscrpljenost radom te kako ga predavanja i razgovori s pacijentima jako umaraju. Opat mu tada otkriva razloge: „Stavljate u igru čitav svoj identitet i počinjete svaki put od nulte točke. Ovdje su molitva i meditacija vrlo važne jer u njima nalazite svoj najdublji identitet i to vas čuva od toga da svaki put iznova svoje cijelo biće ulažete u igru kad god radite zajedno s drugim ljudima.“¹⁰²

No time se ne iscrpljuju sve blagodati molitve. Ona je blagotvorna i na psiho-fizičkoj razini.

Sve veći broj znanstvenih istraživanja, počev s istraživanjima Herberta Bensona s Harvardskoga medicinskog fakulteta, pokazuju da kontemplacija i meditacija utječu korisno na zdravlje, uključujući depresiju i tjeskobu. Po nekim istraživanjima petnaest do trideset minuta kontemplativne molitve ili meditacije dvaput dnevno veoma koristi zdravlju jer snizuje krvni tlak, smanjuje stopu srčanih oboljenja, ublažava kronične patnje i pomaže u uklanjanju nesanice.¹⁰³

Zbog ovih i sličnih spoznanja, ali i onih većini ljudi najjednostavnijih i najbližih – iskustvenih, mnogi pokušavaju poduzeti nešto u tom smislu. Kao ponuda toj potražnji pojavljuju se najrazličitiji oblici i metode meditacije. Polazište većine njih je da se osoba koja obavlja meditaciju treba „najprije isključiti iz svoga rada i osloboditi od njega kako bi se potom mogla okrenuti stvarnim vrijednostima. Nasuprot tome benediktinsko *ora et labora* – *moli i radi* čini se nekim prebanalnim pravilom. Ta ono opet upućuje upravo na svakodnevicu, umjesto da od nje oslobodi. Poručuje da se ono stvarno odigrava upravo u

¹⁰¹ Fidelis Ruppert OSB – Anselm Grün OSB, *Moli i radi – kršćansko životno pravilo*, str. 72.

¹⁰² Isto, str. 72.

¹⁰³ Aaron Kheriaty i o. John Cihak, *Pobijedite depresiju snagom vjere*, str. 190–191.

svakodnevicu, a ne u tihim časovima mističnih iskustava. Svakodnevicu ne treba meditacijom nadvladati i napustiti, nego je treba upravo svladavati i meditativno prožimati.“¹⁰⁴

4.2. Aktualnost Benediktove misli – Samoća

„Carl Jaspers je bio uvjeren da se *sve važne stvari događaju u tišini*. Suvremeni mentalitet, međutim, sugerira nešto upravo suprotno: da čovjek koji sjedi sâm u tišini svoje sobe nije 'produktivan' i da trati vrijeme.“¹⁰⁵ Ipak, mnogi danas žude za mirom i tišinom, u sebi i oko sebe, te ih pokušavaju pronaći u samostanskim prostorima, povlačeći se na nekoliko dana u osamu i posebno duhovno ozračje koje ona pruža. Čovjek današnjice kao da sluti da ga je netko dugo vremena lagao pa se sâm upušta u potragu za istinom. Istinom o sebi, svijetu, smislu života.

„Henry J. Nouwen, katolički svećenik i plodan pisac, ističe da bučno okruženje koje dominira tijekom cijelog dana (brojni dogovori, sastanci, poruke na koje treba odgovoriti itd.) kod mnogih izaziva uvjerenje da su živi i veoma važni jedino ako su stalno zauzeti. Ipak, on podsjeća da je samoća mjesto čišćenja i preobrazbe, mjesto teške borbe i mjesto velikog susreta.“¹⁰⁶

„Čovjek je biće čijem je životu potreban ritam i ravnoteža da bi mu život bio kvalitetan i da bi se uspio ostvariti u potpunosti. Ako to ne shvati ozbiljno, često izgubi dio sebe.“¹⁰⁷ Potreba samoće bi se mogla usporediti s potrebom sna. Kao što je našem tijelu potreban san da bi se ono obnovilo, jednako tako je našem duhu potrebna samoća s ciljem postizanja istog učinka. U tom smislu prikladno je spomenuti još jedan primjer. Dolazi iz svijeta glazbe, a zove se „stanka“. To je određeno razdoblje tišine. U postizanju sklada, harmonije i ljepote nekog glazbenog djela i njegova izvođenja ona ima vrlo važnu ulogu. Njeno pravilno izdržavanje, pridonosi ljepoti i bogatstvu ukupnog doživljaja.

4.3. Aktualnost Benediktove misli – Vrijednost rada

Što znači kada se ističe samo neka određena vrednota te kad se gubi smisao za cjelinu, postaje jasno ako se pogleda kakvi su trendovi i njihove posljedice u suvremenom svijetu

¹⁰⁴ Fidelis Ruppert OSB – Anselm Grün OSB, *Moli i radi – kršćansko životno pravilo*, str. 5–6.

¹⁰⁵ Aaron Kheriaty i o. John Cihak, *Pobijedite depresiju snagom vjere*, str. 190.

¹⁰⁶ Usp. David. W. Wray, Sacred Rhythms: Harmonizing Work and Prayer, *Leaven*, 22 (2014.) 1, str. 1., <https://digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?...> (15. 3. 2022.)

¹⁰⁷ Esther de Waal, *Seeking God: The Way of St. Benedict*, str. 76.

rada, te kako oni utječu na gospodarstvo u cjelini. Društveni okvir i njegove strukture poput obrazovnog sustava, pravednog valoriziranja rada te javno mnijenje imaju u svemu tome velikog utjecaja stoga nije nevažno tko ih i kako oblikuje. Jedan aktualni primjer iz Hrvatske i Europe lako će predočiti o čemu se radi.

Ovoga trenutka u Hrvatskoj nedostaje 55 tisuća radnika da bi gospodarstvo normalno funkcioniralo, tvrde iz HUP-a... Strukovna zanimanja danas su jako, jako cijenjena, a mi smo se doveli u situaciju da takve kadrove više ne obrazujemo jer za njih – pazite sad – nema interesa?! Najveći apsurd je što je dobar meštar puno bolje plaćen od profesora, a nitko ne bi htio biti majstor?! Tu su zakazali i država i društvo. Mi smo u HUP-u upozoravali da ćemo doći do toga da zbog nedostatka radne snage nećemo moći kao gospodarstvo normalno funkcionirati, no očito nas nisu shvaćali ozbiljno. Ovo je sad već alarmantna situacija koja zahtijeva angažman svih: Vlade, sindikata, HUP-a, stručnjaka za obrazovni sustav, jer ovo što trenutno proživljavamo samo je vrh sante leda, a problem je kuhao godinama. Svi su ovi razlozi doveli do toga da nam više problem broj jedan nije nezaposlenost, nego upravo suprotno – manjak radne snage u gotovo svim sektorima – upozorava Vesna Ivić Šimetin, direktorica HUP-ova regionalnog ureda za Dalmaciju.

Vrlo bitan je i obrazovni sustav. Jasno je da se akcent više ne smije stavljati na humanističke, već na tehničke profesije jer toga kadra kronično manjka. U ovom trenutku samo u Njemačkoj broj nepopunjenih radnih mjesta dosegao je nevjerojatnih milijun i dvjesto tisuća! Neke od vodećih njemačkih proizvodnih tvrtki obustavile su primanja daljnjih narudžbi jer nemaju dovoljno radne snage da bi ispunili zahtjeve kupaca njihovih roba i usluga.

Slična je situacija i u Irskoj, Austriji, skandinavskim zemljama..., pa posrednici za zapošljavanje neprestano krstare bivšom Jugoslavijom u potrazi za radnicima svih profila. Ne zna se u kojem je sektoru situacija teža, a među najtraženijim zanimanjima su: elektrotehničari, mehatroničari, medicinski tehničari, programeri, inženjerskih profila, zanatlije poput zavarivača, limara, tesara, bojadisara, vodoinstalatera, kuhara, konobara, sobarica...¹⁰⁸

¹⁰⁸ Saša Ljubičić, Radnike Uljanika i 3. maja čeka Zagorje ili Europa, *Slobodna Dalmacija*, 2018., str. 3.

Iz svega iznesenog slijedi da je svaki rad, pa i onaj naizgled neznatan i nevažan, vrlo bitan i koristan za društvo u cjelini te mu kao takvom treba odati priznanje. Samo tako će biti više onih koji se odlučuju za najrazličitija zanimanja, rade ono što vole i u čemu su bolji te će se ostvarivati skladnije, pravednije, humanije i sretnije društvo u cjelini. Također, tako će se izbjeći svi nepotrebni i štetni disbalansi.

4.4. Aktualnost Benediktove misli – Složenost zbilje

Benedikt je bio svjestan složenosti i slojevitosti zbilje. Zbog toga on i nije reducirao njezin totalitet niti jednu stvarnost svodio na drugu. Uvijek u stavu otvorenosti i poštovanja prema svemu stvorenom tragao je za krajnjim smislom i svrhom svega što postoji. Slijedeći tragove Stvoritelja u svemu što postoji tragao je za njim samim. Nije se zadovoljavao malim, kratkotrajnim i prolaznim, nego je neumorno tragao za Višim.

„U pomutnji onih vremena, kada se činilo da ništa neće opstati, monasi su željeli ono najvažnije: dati se na traženje onoga što vrijedi i što ostaje zauvijek, pronaći sâm Život. Bili su u traženju Boga. Od sporednih stvari prelazili su na ono što je bitno, na ono što je uistinu važno i sigurno... u egzistencijalnom smislu: iza prolaznoga tražili su vječno.“¹⁰⁹ Jednaku ambiciju trebao bi imati i čovjek ovog vremena. U vrijeme kada otkriva bezbrojne galaksije i nove svjetove, kada u prostornom i vremenskom smislu prodire sve dalje i dublje, trebao bi jednako usmjeriti svoj istraživački duh prema onom najvišem Duhu. To je posebno važno jer nova slika o čovjeku i radu emanira izravno iz nove slike o Bogu. Svjedoči o tome i grčko – rimsko kao i židovsko iskustvo.

„Niels Bohr, fizičar koji je dobio Nobelovu nagradu, tvrdi da je 'suprotnost istinitoj tvrdnji lažna tvrdnja, ali suprotnost apsolutnoj istini može biti druga apsolutna istina'. Ovaj paradoks vidljiv je i u odnosu rada i molitve. Rad i molitva, dvije apsolutne istine, kada se udruže stvaraju korisne i trajne navike unutar srca.“¹¹⁰

4.5. Aktualnost Benediktove misli – Smisao za cjelinu

Premda ih dijeli vremenska razdaljina veća od tisuću i petsto godina, može se reći da je Benediktovo vrijeme bilo slično današnjemu. On je živio u nemirnim i burnim vremenima, punim nestabilnosti, nesigurnosti, diskriminacije i nepravdi svih vrsta. Ne može se reći da

¹⁰⁹ Govor Pape Benedikta XVI. svijetu kulture, Pariz, College des Bernardins, 12. rujna 2008.

¹¹⁰ David. W. Wray, Sacred Rhythms: Harmonizing Work and Prayer, str. 3.

mnoge od njih nisu prisutne i u današnjemu društvu, samo na drugi način. Usredotočivši svoju pozornost na čovjeka s posebnim osjećajem i ljubavlju prema radu on je uspio preobraziti društvo. Znajući da je rad „ključ, možda bitni ključ cijelog društvenog pitanja“¹¹¹ posvetio mu je posebnu pozornost. „Duševni rad kao stvaralaštvo i misaonost u svim vremenima i na svim mjestima uživao je poštovanje. Tjelesni je rad prisiljen boriti se za svoje priznanje.“¹¹²

U vremenu globalizacije potrebno je povezati i spojiti sve relevantne subjekte cijelog čovječanstva te zajedno promišljati o novim prilikama u kojima se rad danas nalazi „odlučno se zauzimajući za promjenu cijeloga sustava i odnosa prema radu“. ¹¹³„Pitanje ljudskog rada danas je socijalni problem svjetskih razmjera koji se može rješavati samo u zajedničkom nastojanju svih važnih čimbenika: gospodarskih, društvenih, političkih i etičko-religioznih.“¹¹⁴

Benedikt je bio čovjek mira i pomiratelj potpuno oprečnih stvarnosti. Povezuje i spaja istočnu i zapadnu monašku tradiciju, grčko-rimsku i judeokršćansku tradiciju, barbare i rimske građane, slobodne i robove, akciju i kontemplaciju. Njegov je primjer izazov. Potrebno je probuditi svijest o odgovornosti za cijeli planet koji je zajednički dom svih koji na njemu žive. Sve više postaje jasno da je Zemlja mala, krhka i ograničena u svojim resursima, ranjena te da ju treba čuvati i savjesno obrađivati. Trebamo gajiti zahvalnost za sve što je primljeno od prošlih generacija i truditi se predati što više budućim generacijama. Kultura riječi, tj. čitanje može tu znatno pridonijeti. U vremenu u kojemu se tehnologija zasniva uglavnom na audio-vizualnom mediju doživljaju, sve manje knjiga nam dolazi u ruke. A upravo knjiga ima snagu odgajati i oblikovati iznutra. Potrebno je stalno posvješćivati činjenicu da nijedno djelo i čin nije beznačajno te da ni jedno ne ostaje bez učinka.

5. Vita benedicta

Vita benedicta, blagoslovljen život, tj. život prožet Božjim blagoslovom, u potrazi za njim, odnosno smislen i ostvaren život, za monaha je moguć samo ako u sebi njeguje i čuva odnos prema transcendentnom, tj. prema Bogu. Čovjek, doista, ostvaruje svoju čovječnost i postiže cjelovitost, a time i sreću, samo kada istinski i trajno traga za njim. To čini kada u svom životu otvara prostor za duhovne vrijednosti ljudske egzistencije te traži odgovore na

¹¹¹ Siniša Zrinščak, Stjepan Baloban, Gordan Črpić, Dostojanstvo čovjeka i rad, *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 2, str. 444.

¹¹² Nikola Hohnjec, Teologija rada, str. 128.

¹¹³ Ivan Koprek, Rad – bitni čimbenik ljudskosti, str. 448.

¹¹⁴ Siniša Zrinščak, Stjepan Baloban, Gordan Črpić, Dostojanstvo čovjeka i rad, str. 446.

temeljna pitanja ljudskog postojanja. To su one više, najdublje, a ujedno i najviše, B – potrebe iz Maslowljeve hijerarhije potreba. Naime, unatoč angažiranosti svih oblika, kojoj je svrha popuniti prazninu, ublažiti samoću i dosegnuti sreću, bez odnosa prema Apsolutnom, to uvijek ostaje nedovršen posao. Jer žudnja za Drugim, koji je uistinu drukčiji od svega što postoji, ostaje trajno urezana u srcu čovjeka.

Duhovna dimenzija, kao jedan od tri stupa, uz psihološku i tjelesnu, na kojima počiva čovječstvo i osobnost, ima svoje zahtjeve od kojih ne odustaje ni pod najvećim pritiscima, zatamljivanju ili osporavanju. Premda ju se može marginalizirati ili zanemariti, duhovna glad uvijek iznova izranja iz ljudskih skrovitih dubina i nikada ju se ne može posve ukloniti. Naše vrijeme, više nego bilo koje drugo, to sasvim jasno pokazuje. Usprkos svim tehničkim i inim dostignućima, žudnja za beskonačnim, otajstvenim i neizrecivim ne gubi na snazi. Štoviše, mnoga oslanjanja isključivo na ljudska ramena pokazala su se za njih preteška, a samim tim očekivanja isprazna. Čovjek čovjeku nije dostatan. Treba mu Bog.

Iako je ovaj svijet daleko od monolitnog, u njemu se opažaju neke zajedničke čežnje, strepnje i težnje. Naime, na kojemu god stupnju civilizacijskog razvoja čovjek bio, on uvijek i posvuda ostaje krhko i lomljivo biće, trajno ugrožene egzistencije te potrebit osobnog Partnera i Saveza. Naspram mnoštva koje ga okružuje, on traži temelj na koji će se osloniti, ruku koja će ga poduprijeti, osmijeh koji će ga obodriti. Pitanje je samo hoće li tu istinu sebi priznati, sukladno njoj živjeti ili će ju ignorirati.

Neprolazna egzistencijalna pitanja: Odakle? Kamo? Kuda? ostaju uvijek aktualna te odzvanjaju u srcima svih ljudi. Tijekom života, ona se, nekad više, nekad manje pojavljuju i iziskuju osobni odgovor. No jedno od najvećih i vječnih pitanja jest: Postoji li Bog? Izraženo riječima Benedikta XVI.: „Velika čovjekova patnja je upravo ova: Iza šutnje svemira, iza oblaka, postoji li Bog ili ne postoji? Ako taj Bog postoji, poznaje li nas, ima li kakve veze s nama? Je li taj Bog dobar i ima li stvarnost dobra moć u svijetu ili nema?“¹¹⁵

„Ovaj Bog, kojega veliki dio ljudi zaboravlja, monahu je središte njegovoga života! Jedina stvar koja ga pokreće, jedina važna stvar za njega na svijetu je Bog! Monah svojim životom svjedoči o relativnom, nedostatnom karakteru zemaljskih dobara. Samo je Bog

¹¹⁵ Naviještajte – Posvećenim muškarcima i ženama, svjedocima evanđelja među ljudima, Hrvatska redovnička konferencija, Zagreb, 2016., str. 17.

neizmjerljivo dobro¹¹⁶ kojemu treba težiti i koji jedini može ispuniti dubine ljudskog duha. Budući da je monaški život poziv i dar, kako njemu, tako i drugima, odnosno poslanje, on je znak i za druge ljude. Živeći, monah svjedoči ovu istinu i poziva na otvorenost istoj, čiji dio već svatko u sebi nosi.

U prvom dijelu ovog rada vidjeli smo kako je otpočetak ljudske povijesti, odnos prema transcendentnom u korelaciji s poimanjem ljudskoga rada i odnosom prema njemu. Tako je i danas. Ljudsko potiskivanje Boga iz svoga života, usredotočenje isključivo na sebe, na ovozemaljske, materijalne stvarnosti nije u skladu s njegovom naravi koja u sebi nosi iskru transcencije i potrebu za njom. Ona temeljna egzistencijalna pitanja u njemu uvijek ostaju. Zato nepoštivanje i zanemarivanje te datosti ne donosi dobrobit ljudskom zdravlju ni životu uopće. Stoga ne čudi da je „gubitak vjere u modernom dobu, što se ne odnosi samo na Boga ili na onostrano, već i na samu stvarnost, učinio ljudski život radikalno prolaznim. Nikada nije bio prolazniji nego što je to danas. Radikalno prolazan nije samo ljudski život – svijet je općenito prolazan. Ništa nam ne jamči trajnost i opstojnost. Zbog toga manjka u bitku nastaju nervoze i nelagode.“¹¹⁷ Jer „svaka je osoba u svojoj jedinstvenosti istodobno usmjerena i na cjelinu stvarnosti.“¹¹⁸

Manjak ili pak potpuno odsustvo transcencije u ljudskom životu čini ga siromašnim, golim i ranjivim. Danas je to očito. Više nego ikada prije. Stalna borba za *imati*, potisnula je ono *biti*. To se itekako odražava na čovjeka i njegov život. „Čovjek upravo na goli život koji je postao radikalno prolazan reagira hiperaktivnošću i histerijom rada i produktivnosti. I današnje ubrzanje mnogo toga duguje tom manjku u bitku. Društvo rada i uspjeha nije slobodno društvo. Ono stvara nove prisile. Čovjek se na taj način samoizrabluje. Tako je moguće izrabljivanje i bez gospodara.“¹¹⁹ Danas sveprisutni i dominantni govor o zdravlju i zdravom životu znak je da ga nedostaje. Naime, čovjek se redovito bavi onim čega nema, za čim žudi. Ali to je zapravo krik za boljim i smislenijim životom. Naime, „već je Nietzsche rekao da se nakon smrti Boga zdravlje uzdiglo do statusa božanstva. Kada bi postojao horizont smisla koji bi nadilazio goli život, tada zdravlje ne bi na taj način moglo postati apsolut.“¹²⁰

¹¹⁶ Dom Gerard Calvet, *Die Berufung des Monchs*. Freude an der Wahrheit, Römisch – katolische Schriften Nr.46

Freude an der Wahrheit, Römisch – katolische Schriften Nr.46, str. 4–5.

¹¹⁷ Byung – Chul Han, *Društvo umora*, str. 29.

¹¹⁸ Walter Kasper, *Bog Isusa Krista*, Đakovo, 2004., str. 239.

¹¹⁹ Byung – Chul Han, *Društvo umora*, str. 30–31.

¹²⁰ Isto, str. 30.

5.1. Vita contemplativa

Postavlja se pitanje: gdje je izlaz iz ovog labirinta ljudskih aktivnosti, gdje odmor od njih, gdje sloboda postojanja? Monah odgovara: u molitvi, kontemplaciji. Naime, „monaški je život u svojoj suštini kontemplativan, a to jednako tako znači da je monah definiran kao čovjek molitve.“¹²¹

Govoreći o vjeri u dokumentu *Porta Fidei* (Vrata vjere), prigodom godine vjere, Benedikt XVI. ističe kako je „potraga za posljednjim smislom i konačnom istinom o svom životu i o svijetu itekako prisutna i živa kod mnogih naših suvremenika. Upravo je to traženje, veli on, istinski 'uvod', u vjeru, jer vodi ljude na put koji vodi Božjem otajstvu. Sâm čovjekov razum, naime, nosi u sebi utisnutu potrebu za 'onim što vrijedi i ostaje zauvijek'.“¹²² Čovjek je, naime, pozvan samo oslušnuti svoje najdublje potrebe, prepoznati ih i poći od logične, dakle racionalne pretpostavke da one imaju svoj uzrok, ali, što je još važnije, i svoju svrhu, koja ne može biti nedostižna. Također je pozvan otvoreno priznati, ponajprije sebi, a onda i drugima, da unutar njega živi i stanuje iskra vječnosti koju ne mogu ugasiti sve oluje ovog svijeta, jer mu ona i ne pripada te da je taj zov vječnosti najdublja čovjekova želja koja traži svoje ispunjenje. Polazeći putem vjere čovjek se vraća svome izvoru i jača povezanost sa svojim iskonskim ja, što doprinosi njegovoj sreći i znatno povećava kvalitetu življenja.

Molitva je, neovisno o svojim mnogobrojnim oblicima i izrazima, jezik vjere. Ona je sredstvo čiji je cilj gledanje Boga i sjedinjenje s Njim. „Prava i istinska molitva odgovorni je čin u kojemu molitelj zazivajući ime Božje sabire svoje biće i donosi ga pred Boga, spreman preuzeti potpunu odgovornost pred njim i ustrajati u molitvenom stavu te izvući iz molitve *praktične* posljedice za život.“¹²³ Tako čovjek postaje Božjim sugovornikom, a potom i suradnikom. U tome se sastoji uzvišenost molitve, zajedničkog čina Boga i čovjeka. Molitva je i sredstvo preobrazbe, nutarnje preobrazbe molitelja i njegova života. Pretvorba običnog, svakodnevnog vremena u uzvišeno. Doista, „molitva mijenja“, ona mijenja nas same i naš pogled na svijet.

Veliki molitelji spoznali su da istinska molitva izoštrava naš pogled na ljude, stvari i događaje: stvari i događaje vidimo sve više u svjetlu Božjem.“¹²⁴ A to onda znači i jasnije, objektivnije, realnije.

¹²¹ Dom Gerard Calvet, *Die Berufung des Monchs*, str. 4–5.

¹²² Usp. Benedikt XVI., *Porta Fidei*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012., str. 17.

¹²³ Anđelko Domazet, *Život u dijalogu s Bogom*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 66.

¹²⁴ Simone Weinkopf, *Das Mysterium des gebets*, (19. 7. 2020.)

<https://www.abtei-st-hildegard.de/das-mysterium-des-gebets/> (1. 4. 2022.)

Uz osobnu molitvu, koja je neizostavna u životu svakog vjernika, važno mjesto u monaškom životu zauzima liturgijska molitva. Ona daje ritam njegovu životu, usmjerava misli i prožima rad. Liturgija, koja ima takav značaj u monaškom životu i danu, može i treba postati „*mjesto* na kojemu i moderni čovjek uspijeva 'odahnuti', to jest uči se nositi s *pretjeranim* zahtjevima i stresom današnjeg stila života koji obilježavaju neslućene mogućnosti, ali i opasnosti tehnike.“¹²⁵ Dakle, „u liturgiji današnji čovjek treba pronaći ono mjesto koje ga osposobljuje za odgovornost, pomaže mu pobijediti rezignaciju i, 'u nadi protiv svake nade', otvara mu mogućnosti budućnosti.“¹²⁶

„Moderno je poimanje čovjeka spiritualističko i senzualističko; a i jedno i drugo iznevjeruju stvarnost tako da tu nema istinskoga ljudskog bića. S jedne strane je um koji radi apstraktno služeći se pojmovima; s druge je osjetilno-fiziološki sustav koji registrira osjete. Između, neobično izvan središta, jest čisto osjećanje. Ali to nije čovjek. Njegov je duh utjelovljen i njegovo je tijelo oduhovljeno. Čovjek nije neka 'složenost', nego jedinstveno živo biće; i upravo to jedinstveno biće susreće se sa sobom, s drugim ljudima i sa samim Bogom.“¹²⁷

Sveprisutni „ekscs pozitiviteta iskazuje se i kao ekscs podražaja, informacija i impulsa. Kao takav, on radikalno mijenja strukturu i ekonomiju naše pažnje. Zbog toga se naša percepcija fragmentira i raspršuje.“¹²⁸ Zato su molitva, meditacija i kontemplacija najbolji način za njeno ponovno sabiranje, obnavljanje i jačanje. Osobito danas. Naime, „u doba oskudice glavna briga je apsorpiranje i asimilacija. U doba obilja problem leži u odbacivanju i izbacivanju. Posvemašnja komunikacija i prekomjernost informacija danas su prijetnja za cjelokupni ljudski imunološki sustav“¹²⁹

„*Vita contemplativa* podrazumijeva posebnu pedagogiju gledanja. Učiti *gledati* znači 'navikavati oko na smirenost, strpljivost, puštanje da se ono – po - sebi pojavi', odnosno osposobiti oko za duboku i kontemplativnu pozornost, za dugi i spori pogled. To učenje gledanja je 'prvo pripremno školovanje za duhovnost'. Moramo naučiti 'ne reagirati *odmah* na prvi podražaj, već ovladati instinktima, koji nas sputavaju i ograničavaju'. Neduhovnost i običnost počivaju na 'nesposobnosti odupiranja podražaju', na nesposobnosti da mu suprotstavimo 'ne'. Stoga, *vita contemplativa* prije pruža otpor nadirućim i nametljivim

¹²⁵ Anđelko Domazet, *Život u dijalogu s Bogom*, str. 72. – 73.

¹²⁶ Isto, str. 73.

¹²⁷ Isto, str. 73. – 74.

¹²⁸ Byung – Chul Han, *Društvo umora*, str. 23.

¹²⁹ Isto, str. 15.

poticajima. Umjesto da pogled prepušta izvanjskim impulsima, ona ga suvereno preusmjerava. Kao suvereno činjenje koje govori 'ne', *vita contemplativa* je aktivnija od svake hiperaktivnosti, koja je zapravo simptom duševne iscrpljenosti.¹³⁰

„Čak i Nietzsche, koji je zamijenio *bitak* voljom, zna da ljudski život okončava u smrtonosnoj hiperaktivnosti ako se iz njega izгна svaki misaoni element. U knjizi *Ljudsko, odveć ljudsko* on kaže: „U nedostatku spokoja, naša civilizacija istrčava u novo barbarstvo. Ni u jedno doba djelatni, to će reći nemirni ljudi nisu vrijedili više. Zbog toga u najnužnije korekture koje se mora poduzeti na karakteru čovječanstva, spada u velikoj mjeri osnaživanje spokojnog elementa.“¹³¹

Preduvjet za bilo kakvo misaono ili molitveno ozračje i djelovanje jesu mir i tišina. Šutnja i slušanje. Sve to danas je posebno ugroženo i deficitarno. Sveti Benedikt svoje Pravilo počinje riječima: „Poslušaj, sinko!“¹³² Nikada to slušanje nije bilo lako, ali danas je osobito teško. U doba vladavine slike, brze izmjene mnogih i, nerijetko suvišnih informacija, zastati i poslušati, kako sebe tako i druge, prilično je zahtjevno. „Nestankom opuštanja, nestao je i 'dar slušanja', isto kao što je nestala i 'zajednica slušatelja'. Dijametralno suprotna od nje naša je zajednica aktivnosti. 'Dar slušanja' počiva upravo na sposobnosti za duboku, kontemplativnu pažnju kojoj hiperaktivni ego nema pristup.“¹³³

„Komunikacijska buka ugušila je tišinu. Bujanje i nagomilavanje stvari potisnulo je prazninu. Stvari preplavljuju nebo i zemlju. U tom svijetu robe ne da se živjeti. Izgubio je svaku vezu s božanskim, sa svetim, s tajnom, s beskonačnim, sa svečanim, s uzvišenim. Izgubili smo i sposobnost čuđenja. Živimo u transparentnoj robnoj kući u kojoj smo kao transparentni klijenti nadzirani i navođeni. Krajnje je vrijeme da iz te robne kuće izađemo. Iz robne kuće moramo opet napraviti kuću, i to kuću svečanosti u kojoj se istinski isplati živjeti.“¹³⁴

5.2. U potrazi za srećom

„Najdublja srž ljudske volje jest volja za srećom. Svekoliko se čovjekovo djelovanje i ponašanje u konačnici može svesti na volju za srećom.“¹³⁵ Po prirodi, čovjek je tragač,

¹³⁰ Byung – Chul Han, *Društvo umora*, str. 33.

¹³¹ Isto, str. 26.

¹³² Sveti Benedikt, *Pravilo*, str. 55.

¹³³ Byung – Chul Han, *Društvo umora*, str. 24.

¹³⁴ Isto, str. 73.

¹³⁵ Joseph Ratzinger, *Zajedništvo u Crkvi*, Verbum, Split, 2006., str. 17.

istraživač, promatrač. U pozadini tih vještina nalaze se uglavnom iskonski porivi koji ih i pokreću. Prvi i najsnažniji je da preživi, a potom i da se zaštiti, osigura, predvidi. Nakon što je zadovoljio tu osnovnu potrebu, čovjek odmah prelazi na drugu, višu razinu življenja gdje je prva i osnovna potreba, potreba za srećom. Stoga on sve svoje umijeće ulaže u tu potragu.

Naime, temeljno pitanje svake osobe koje ju prati kroz cijeli život, s više ili manje intenziteta, jest pitanje sreće, odnosno njezina postignuća. No što je sreća, gdje se nalazi te kako doći do nje, ostaju pitanja na koja treba odgovoriti svaki pojedinac, sâm za sebe. Općenito uzevši, „Sreća je neko dobro čovjeku svojstveno.“¹³⁶

Govoreći o sreći obično se misli na smislen i ostvaren život, dubinsku pomirenost sa samim sobom i s drugima te radost koja iz toga izvire. To je zapravo uvjerenje i osjećaj cjelovitosti vlastitog života, njegove zaokruženosti i bogatstva, odnosno, punine. Kao i sve drugo, i sreća je složena stvarnost. Razlikujemo nekoliko njezinih razina. Ovdje ćemo napraviti distinkciju između najnižeg, srednjeg i najvišeg stupnja sreće. Prvi označavamo latinskim pojmom *fortuna*, drugi pojmom *felicitas*, a treći, najviši stupanj sreće pojmom *beatitudo*. Svaki od njih ima svoje specifičnosti, koje ćemo ukratko izložiti.

5.2.1. Fortuna

Pod ovim pojmom misli se na slijepu sudbinu, tj. puki slučaj. „U antici je Fortuna zamišljena kao živo biće. Ona slijepa vječno kruži svijetom na kugli, odnosno točku koji se neprestano okreće, dolazeći u pohod čas ovom čas onom čovjeku, donoseći mu ovakvu ili onakvu sreću, odnosno sudbinu.“¹³⁷ Njezina su obilježja nestalnost i nepostojanost. Tražeći sreću, odnosno ispunjenje svoga života isključivo u materijalnim dobrima, tjelesnim užicima i dobroj zabavi, čovjek, i ne znajući, traži i očekuje ovu vrstu sreće. Ona, ustvari, nikada ne može pružiti ono što obećava. Više uzima nego što daje, premda čovjek u početku toga ne shvaća. S vremenom, sve više traži, a manje daje. To je stoga što je ona prvenstveno vezana uz tijelo i tjelesna zadovoljstva. Podražaj treba biti sve veći i veći, a prijemljivost za nj postaje sve manja i manja. Dolazi do dosade, nezadovoljstva i praznine. Što god da čovjek postigne i stekne u svom životu, bilo to bogatstvo, ugled ili slava, ne ispunja njegovo srce, nego ga ostavlja praznim. Ono uvijek traži više jer je i stvoreno za više, tj. za Onoga u kojemu je sve i po kojemu je sve.

¹³⁶ Toma Akvinski, *Suma protiv pogana II.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994., str. 109.

¹³⁷ Boecije, *Utjeha filozofije*, ITP „Unireks“, Podgorica, 2008., str. 84.

Tražeci sreću u posjedovanju materijalnih dobara, čovjek se degradira, spušta ispod svoje razine, očekujući od nečega što je manje od njega da ispuni sve njegove dubine. To, naravno, nije moguće. Sve što mogu materijalna dobra jest služiti. Onog trenutka kada čovjek zaboravi i smetne s uma tu činjenicu, zanemari ju ili previdi, ona postaje za njega fatalna. Umjesto gospodar, on postaje sluga. Ali ne sluga u pozitivnom smislu riječi, s dostojanstvom i poslanjem, već poput obespravljenog roba koji gubi svoj identitet.

Sve reklame ovog svijeta, sa svim svojim ponudama i obećanjima, na koncu ne ispune ljudska očekivanja, a pogotovo ne na duge staze. Sve igre na sreću, zabave i putovanja, donose izvjesno zadovoljstvo, ali čovjek uvijek iznova osjeća da nije to ono što traži te se zatim okreće i traži nešto novo i drugo. Sva tehnološka i ina dostignuća imaju isti učinak.

Umjesto da se zadrži na ovoj razini i dopusti da njime ravnaju silnice strasti i zadovoljstva koje ga uvijek odvlače izvan njega samoga te slabe kontakt sa svojim istinskim ja, čovjek je pozvan uzdignuti svoj duh i svijest prema istinskim duhovnim vrijednostima. To će moći, samo ako nauči oslušivati svoje stvarne potrebe duše i tijela.

„Zadatak je društvenih i humanističkih znanosti u okretanju k društvu i bavljenje vrijednostima koje obogaćuju ljudski život, a još bitnije, prenoseći to na društvo s ciljem poticanja boljeg i solidariziranog društva u kojem će sreća biti vezana uz biće, a ne robu, uz socijalnu kohezivnost, nasuprot neprijateljskim konkurentnim odnosima.“¹³⁸

5.2.2. Felicitas

To je viši stupanj sreće koji proizlazi iz poznavanja samoga sebe, svojih mogućnosti i granica te se općenito odnosi na psihički, duševni život. „Priroda ljudskog bića uistinu je takva da samo tada nadmašuje ostala bića kad istinski poznaje samu sebe.“¹³⁹ To je, dakle, život u skladu s razumom i pod njegovim vodstvom. I više od toga. „Prema Aristotelu, sreća, odnosno dobar život ovisi o vrlini, a vrline su pozitivne karakterne osobine koje određuju čovjekovo ponašanje. (...) Da bi čovjek bio moralan, treba spojiti umne kreposti, a naročito razboritost s etičkim krepostima.“¹⁴⁰

Ovaj stupanj sreće postiže se, dakle, isključivo zalaganjem, trudom i odricanjem. Ona je nešto što ne dolazi samo po sebi niti izvana. Naprotiv, ona je mogućnost za koju se čovjek

¹³⁸ Marija Rukavina, Društvo znanja, str. 28.

¹³⁹ Boecije, *Utjeha filozofije*, str. 99.

¹⁴⁰ Marija Rukavina, Društvo znanja, str. 13.

treba potruditi, kako bi ju zadobio, pa čak i izboriti. „Svekolika težnja smrtnika koja se očituje kroz napor mnogobrojnih preokupacija (*studium*, težnja, nastojanje, zanimanje) mada ide različitim putem, ipak nastoji doprijeti do istog cilja, do istinske sreće.“¹⁴¹

Na ovom stupnju sreće nalaze se sva intelektualna i profesionalna postignuća, pa čak i mnogi prisni odnosi, poput prijateljstva, braka i obitelji. Ipak, ni ona nisu moćna ispuniti ljudsko srce do kraja. „Jer zbog svoje dinamične usmjerenosti na cjelinu bića osoba ne nalazi u ničem ograničenom svoje ispunjenje, ni u materijalnim ni u duhovnim vrijednostima, pa ni u ograničenim osobama. Odatle dolazi bivovanje čovjeka bez odmora i mira, u stalnom putovanju i nadilaženju sebe. Svoje krajnje ispunjenje ljudska osoba može naći samo ako se susretne s jednom osobom koja nije samo po intencionalnom zahtjevu, nego u svom realnom bitku neizmijerna ako se susretne s apsolutnom osobom.“¹⁴²

5.2.3. Beatitudo

Budući da je „sreća krajnje dobro (*summum bonum*, vrhunsko, apsolutno dobro)“¹⁴³, a Bog je onaj koji je najveće i najsavršenije dobro, sama dobrota, nju je moguće pronaći samo u Bogu i odnosu s njim. Upravo je vjera ta koja omogućuje taj odnos, pa onda i istinsku sreću. Bog je onaj koji čovjeku daje dostojanstvo i štiti ga. On je onaj koji ga prihvaća i ljubi bezuvjetno. U svemu stvorenom i u svojoj nutрини čovjek je pozvan prepoznati tragove te Božje stvaralačke moći, njegova gospodstva, ljubavi i brige za sve stvoreno.

Djelovanje koje slijedi tu spoznaju i surađuje s njom jest vjera, kao odgovor na Božju riječ i ljubav. Ta vjera nije samo razumski i voljni pristanak uz određenu vjersku istinu. Ona je puno više od toga. Ona je usmjerenost vlastitog života na jedan susret, jedan odnos, riječju, na Boga. Vjera je predanje njemu cijelog svog bića sa svim njegovim moćima. Ona je izraz povjerenja i pouzdanja u najvišem obliku. Jer, „vjera nije tek jedan od čina koje izvršuje neka osoba; naprotiv, ona je osmišljavanje vlastite egzistencije u svjetlu povijesne objave koja se ostvarila u Isusu Kristu. Ona u sebi sadrži um i volju, osjećaje i čuvstva, želje i čežnje, pa i konkretne čine i znakove koji se ostvaruju. Jednom riječju, vjera je oblik osobne egzistencije.“¹⁴⁴

¹⁴¹ Boecije, *Utjeha filozofije*, str. 114.

¹⁴² Walter Kasper, *Bog Isusa Krista*, str. 239.

¹⁴³ Isto, str. 95.

¹⁴⁴ Enciklopedijski teološki rječnik, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009., str. 1256./1257.

U središtu te egzistencije nalazi se vjera u uskrsnuće, tj. u Božju stvaralačku moć i Božje sinovstvo Isusa Krista. „Kršćanska je vjera, dakle, vjera u punu Ljubav, u njezinu djelotvornu moć, u njezinu sposobnost da preobrazi svijet i rasvijetli povijest.“¹⁴⁵ Ta vjera nije neka utopija koja odvlači od stvarnosti ili ju iskrivljuje. Naprotiv, ona pruža višu perspektivu da se stvarnost bolje sagleda. Jer „vjera u Sina Božjega koji je postao čovjekom u Isusu iz Nazareta ne samo da nas ne odvaja od stvarnosti već nam omogućava da shvatimo njezino dublje značenje, otkriti koliko Bog ljubi ovaj svijet i neprestano ga vodi prema sebi.“¹⁴⁶ Upravo vjera u tu Ljubav ljudski život hrani smislom, daje mu snagu, jača blizinom. Premda, „vjera nije svjetlo koje raspršuje sve naše tmine, nego svjetlo koje vodi naše korake u noći, i to je dovoljno za put. Čovjeku koji trpi Bog ne daje argumente koji sve objašnjavaju, nego daje odgovor u obliku prisutnosti koja prati.“¹⁴⁷ Dakle, težina nekih pitanja i dalje ostaje, ali se ona drukčije nose i lakše podnose. Ostaje nada koja čuva i štiti onu zdravu jezgru života, njezin optimizam i pogled usmjeren budućnosti, ne gubeći iz vida sadašnjost niti bježeći od prošlosti. Vjera u Isusa Krista postaje stup na koji možemo osloniti svoj život.

No u suvremenom svijetu, glede pitanja vjere, dominiraju sasvim drukčiji stavovi. Vjera se odviše često promatra „kao neko varljivo svjetlo, koje sprječava čovjeka da se smiono upusti u stjecanje novih znanja i spoznaja.“¹⁴⁸ Ona, dakle, nije shvaćena kao dar i pomoć, nego kao iluzija koje se treba osloboditi te prepreka koju treba nadvladati. Sva očekivanja ljudskog napretka, osobnog razvoja i potpunog samoostvarenja položena su u ljudski razum. Vjera je pritom smještena na rubno područje ljudskih interesa, shvaćena uglavnom kao zamjena za razum, a ne kao ravnopravan i poželjan partner u potrazi za istinom i puninom života.

„Postupno se, međutim, uvidjelo da svjetlo autonomnog razuma ne uspijeva dovoljno osvjetliti budućnost; na kraju ona ostaje obavijena tamom i ostavlja čovjeka u strahu od nepoznatog. I tako se čovjek odrekao traženja velikog svjetla, velike istine, da bi se zadovoljio malim svjetlima koja prosvjetljuju kratak trenutak, ali nisu sposobna otvoriti put.“¹⁴⁹ Upravo ta raspršenost, rascjepkanost, individualizam te primat subjektivne naspram objektivne istine, koje zapravo i nema, obilježja su postmoderne i društva u kojem živimo. Unatoč svim civilizacijskim dostignućima, sjaju i blještavilu mnogih svjetlila i spoznaja, ljudski život i

¹⁴⁵ Papa Franjo, *Lumen Fidei*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013., str. 19.

¹⁴⁶ Isto, str. 23.

¹⁴⁷ Isto, str. 73./74.

¹⁴⁸ Isto, str. 6.

¹⁴⁹ Usp. isto, str. 7.

dostojanstvo često bivaju narušeni i podcijenjeni, a smisao nedostižan. S druge strane bogatstvo i mogućnosti koje vjera pruža ostaju nepoznate i neprepoznate. Naime, „svjetlo vjere posjeduje jedinstveno obilježje jer je sposobno prosvijetliti *cijeli* ljudski život. Da bi neko svjetlo bilo tako jako, ne može proizlaziti iz nas samih, već mora dolaziti iz nekoga izvornijeg vrela, mora dolaziti, u konačnici, od Boga.“¹⁵⁰

Na koncu, vjera ne smije biti neka apstraktna stvarnost, samodostatna, zatvorena, izolirana u vlastiti svijet. Naprotiv, ona je pozvana „izvoditi iz našega izoliranog 'ja' i voditi prema širini zajedništva“¹⁵¹. Vjera proizlazi iz odnosa te trajno zadržava tu relacijsku dimenziju. Prema Bogu i prema bližnjima. Stoga ona ima odgovornost i poslanje. Riječima biskupa Frane Franića: „Naša vjera mora biti utjelovljena u vremenu i prostoru, kao što je Riječ Božja, Isus Krist bio utjelovljen u vremenu i prostoru, 'jednak nama u svemu, osim u grijehu' (Heb 4, 15).“¹⁵² Autentična i zrela vjera nije bijeg od svijeta, nego prisutnost u svijetu na jedan drukčiji način. Ona nije zatupljivanje čovjeka i njegovih moći, već poticaj na djelatnost istih u njihovoj punini. „Čvrsto uvjerenje koje daje vjera koja život čini velikim i daje mu puninu, vjera u čijem je središtu Krist i snaga njegove milosti, davala je nadahnuće prvim kršćanima u njihovu poslanju“.¹⁵³ Ona to može i treba biti i danas.

Zaključak

Sveti Benedikt u proslavu svog Pravila, (referirajući se na psalam 34) citirajući redak iz psalma 34, postavlja pitanje potencijalnom monahu, kršćaninu, svakom čovjeku, koje glasi: „O, čovječe, ljubiš li život? Želiš li se nauživati dobrih dana?“¹⁵⁴ Ako je odgovor pozitivan, sve ono što slijedi u funkciji jest pružanje odgovora na to pitanje, a to je sadržaj cijelog Pravila, kao provjerenih i preporučenih savjeta za sretan i ispunjen život. Pravilo, naime, nastoji postići ravnotežu između molitve i rada, života u osami i onog u zajednici, studija i kontemplacije, šutnje i govora, informacije i formacije, duha i tijela, vremenitog i vječnog. Recept koji Benedikt daje, a koji je ujedno i terapija za suvremene bolesti društva, sastoji se u ravnoteži svih tih dimenzija ljudskog života. Osobito molitve i rada.

Ključ i tajna uspjeha sv. Benedikta i njegovog Pravila jest u razumijevanju rada i plodova koje nam taj rad donosi. To znači da se rad ne shvaća samo kao posao, kao nešto

¹⁵⁰ Papa Franjo, *Lumen Fidei*, str. 8.

¹⁵¹ Usp. isto, str. 8.

¹⁵² Ivan Kešina, *Vjera i nevjera*, Crkva u svijetu, Split, 2018., str. 219.

¹⁵³ Papa Franjo, *Lumen Fidei*, str. 9.

¹⁵⁴ Sveti Benedikt, *Pravilo*, str. 7.

nužno da bi preživjeli ni kao neka mučna obaveza. Rad je prvenstveno dar koji je čovjeku dan da bi ga oplemenio i pomogao mu u njegovu razvoju. To je moguće samo ako rad promatramo u svim njegovim aspektima. Potrebno se uvijek iznova prisjetiti da raditi znači i stvarati, a stvaranje obuhvaća svaki oblik ljudskog djelovanja. U našoj kulturi veoma je popularna rečenica da čovjek treba raditi na sebi. Jedini način za postizanje ravnoteže i mira je usklađivanje intelektualnog, manualnog i duhovnog rada kao što je to sv. Benedikt učio i živio. Ako čovjek novog doba tako ispuni svoje vrijeme, onda problemi suvremenog svijeta neće predstavljati nesavladive prepreke već izazove koji će se uspješno prevladati.

Duhovna djelatnost, odnosno molitva, kojoj vjera prethodi, bitna je sastavnica monaškog života. Osobi koja je za tu stvarnost otvorena, donosi mnoge blagodati. No, „nije riječ samo o iskorištavanju pogodnosti koje pruža vjera, stavljajući je na uslugu čovjeku po potrebi, već sagledati čovječnost obećanu i ispunjenu od Isusa Krista, kao istinski temelj čovječnosti. Ona izražava Božju prisutnost kao dodatnu neisključivu vrijednost postojanja – Boga koji dolazi od Boga i koji vraća vjeru u odnos koji objedinjuje cijelo postojanje.“¹⁵⁵

Na koncu, „vjera je neosporni početak nove egzistencije, sposobne pokazati bliskost prema pitanjima koje čovjek postavlja svojem postojanju i ponuditi smisao u potrazi za srećom.“¹⁵⁶

„Sveti Benedikt u svom Pravilu podsjeća monahe da ne treba bježati iz sadašnjeg vremena, nego ga prigrliti i iznutra preobraziti.“¹⁵⁷ To se odnosi ne samo na monahe, nego na svakog drugog pojedinca. Naime, poput sv. Benedikta i mi se danas trebamo zalagati za izgradnju boljeg i pravednijeg svijeta te se pobrinuti da u njemu zavladaju istinske vrijednosti. Truditi se oko zaštite i promicanja ljudskog dostojanstva i prava koja iz njega proizlaze. Od onog osnovnog koji je utemeljen na naravnom pravu, a to je pravo na život, pa do svih ostalih koja iz njega proizlaze. Počevši od prava na rad, pa do prava na kvalitetan i ostvaren život.

¹⁵⁵ Carmelo Dotolo, *Una fede diversa*, Messaggero di Sant' Antonio, Padova, 2009., str. 59.

¹⁵⁶ Isto, str. 71.

¹⁵⁷ Donato Ogliaeri, *Tempus monasticum – Razmišljanja o arhitekturi vremena u Pravilu sv. Benedikta*, u: Vanja Kovačić, Jozo Milanović, *Duhovnost i kultura u okrilju Virgines Dei – Zbornik radova prigodom 950. obljetnice utemeljenja*, Benediktinski samostan sv. Nikole u Trogiru, Trogir, 2014., str. 11.

Literatura:

1. Bargellini, Piero. Sv. Benedikt - prijeka potreba njegove pouke. *Naša prisutnost*, (1976.) 1, 5-6.
2. Benedikt XVI. *Porta Fidei*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2012.
3. Bezić, Živan. Rad kao kršćanska vrednota. *Crkva u svijetu*, 7 (1972.) 3, 229–235.
4. Boecije, *Utjeha filozofije*, ITP „Unireks“, Podgorica, 2008.
5. Calvet, Gerard. *Die Berufung des Monchs*. Freude an der Wahrheit, Römisch – katolische Schriften Nr.46
6. Domazet, Anđelko. *Život u dijalogu s Bogom*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.
7. Dotolo, Carmelo. *Una fede diversa*. Messaggero di Sant' Antonio, Padova, 2009.
8. Enciklopedijski teološki rječnik, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.
9. Gomez, H. Jose. All You Who Labor: Towards a Spirituality of Work for the 21. st Century. *Notre Dame Journal of Law, Ethics and Public Policy*, 20 (2014.), 2, 791–814. <http://scholarship.law.nd.edu/ndjlepp/vol20/iss2/11>, (15. 3. 2022.).
10. Govor Pape Benedikta XVI. svijetu kulture. Pariz, College des Bernardins, 12. rujna 2008.
11. Grün, Anselm. *Benedikt – lik i poruka*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2004.
12. Gross, Nina. Mentalno zdravlje na udaru industrije sreće, (15. 3. 2016.), <http://slobodnifilozofski.com/2016/03/nina-gross-mentalno-zdravlje-na-udaru.html>, (01.04.2022)
13. Gross, Nina. Biti zdrav i biti zaposlen, i biti zaposlen, a biti zdrav, (15. 3. 2016.) <http://slobodnifilozofski.com/2016/03/nina-gross-bit-i-bit-i-zaposlen.html> (1. 4. 2022.)
14. Gross, Nina. Kako nas je kapitalizam učinio bolesnima, (15. 3. 2016.) <http://slobodnifilozofski.com/2016/03/nina-gross-kako-nas-je-kapitalizam.html> (1. 4. 2022.)
15. Han, Byung – Chul,. *Društvo umora*, Mizantrop, Zagreb, 2020.
16. Hohnjec, Nikola. Teologija rada. *Obnovljeni život*, 43 (1988.) 2, 115–130.
17. Ivan Pavao II. *Laborem exercens. Radom čovjek*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2003.
18. Kasper, Walter. *Bog Isusa Krista*. Đakovo, 2004.
19. Kešina, Ivan. *Vjera i nevjera*, Crkva u svijetu, Split, 2018.

20. Kheriaty, Aaron - o. Cihak, John STD. *Pobijedite depresiju snagom vjere*. Verbum, Split, 2015.
21. Koprek, Ivan. Rad – bitni čimbenik ljudskosti. *Obnovljeni život*, 65 (2010.) 4, 439–450.
22. Lentini, Anzelmo. *Život sv. Benedikta*. Benediktinski samostan Čokovac – Tkon, Rijeka, 1980.
23. Lusch, Bernarda. Abraham Maslow – teorija potreba i odlike samoostvarenih ljudi, <https://zdravozdravo.blogspot.com/2016/11/abraham-maslow-teorija-potreba-i-odlike.html> (1. 4. 2022)
24. Ljubičić, Saša. Radnike Uljanika i 3. maja čeka Zagorje ili Europa. *Slobodna Dalmacija*, (2018), str. 3.
25. Magrassi, Marijan. *Kristom zahvaćeni*. Benediktinski samostan Čokovac, Tkon, 1978.
26. Marasović, Špiro. *Društvo i Bog*. Crkva u svijetu, Split, 2006.
27. Monasi samostana Cascinazza. *Benediktinci i stvaranje europske kulture*. Verbum, Split, 2008.
28. Naviještajte – Posvećenim muškarcima i ženama, svjedocima evanđelja među ljudima, Hrvatska redovnička konferencija, Zagreb, 2016.
29. Novak Starčević, Lada. Hrvati u paklu prekovremenih, Facebook. (7. 9. 2018.) <https://100posto.hr/zivot>, (1. 4. 2022.).
30. Ogliari, Donato. Tempus monasticum – Razmišljanja o arhitekturi vremena u Pravilu sv. Benedikta, u: Vanja Kovačić, Jozo Milanović, *Duhovnost i kultura u okrilju Virgines Dei – Zbornik radova prigodom 950. obljetnice utemeljenja*, Benediktinski samostan sv. Nikole u Trogiru, Trogir, 2014., str. 5–15.
31. Papa Franjo, *Lumen Fidei*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2013.
32. Parlov, Mladen. Benediktinska duhovnost: prošlost, sadašnjost i budućnost, u: Vanja Kovačić, Jozo Milanović, *Duhovnost i kultura u okrilju Virgines Dei – Zbornik radova prigodom 950. obljetnice utemeljenja*, Benediktinski samostan sv. Nikole u Trogiru, Trogir, 2014., str. 25–36.
33. Perica, Ivana. Privatizacija društva: proizvodnja ljudskog viška, (18. 7. 2016.), <http://slobodnifilozofski.com/2016/07/proizvodnja-ljudskog-viska.html>, (1. 4. 2022)
34. Ruppert, Fidelis OSB - Grün, Anselm OSB. *Moli i radi – kršćansko životno pravilo*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2005.
35. Ratzinger, Joseph. *Zajedništvo u Crkvi*, Verbum, Split, 2006.

36. Rukavina, Marija. Društvo znanja, *Završni rad*, Sveučilište u Rijeci, 2017.
37. Schindler, C. David. Quaerere Deum: Work as love of God and World. *Humanum – Issues in Family, Culture and Science*, (2017.), 1, 1–10. (30. 5. 2017.)
<http://humanumreview.com/articles/quaereredeumworkasloveofgodandworld>, (15. 3. 2022.).
38. Schnitzler, Theodor. *Što znači molitva časova*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.
39. Skrabec, R. Quentin, Jr. *St. Benedict's Rule for Business Success*. Purdue University Press, West Lafayette, Indiana, United States of America, 2003.
40. Svalina, Bojana. Maslowljeva hijerarhija potreba. <https://putpremasebi.hr/maslowljeva-hijerarhija-potreba/> (1. 4. 2022.)
41. Sveti Benedikt. *Pravilo*. Nard, Čokovac, 2008.
42. Šuveljak, Bruno. Motiviranje i nagrađivanje zaposlenika, *Završni rad*, Sveučilište Sjever, 2021.
43. Toma Akvinski, *Suma protiv pogana II.*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1994.
44. Udžbenik katoličkoga vjeronauka za 4. razred srednjih škola. *Svjetlom vjere*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2009.
45. Vuković Peović, Katarina. Simbolička razmjena i rad, *Filozofska istraživanja*, Vol. 35 No. 4, 2015. (10. 5. 2015.) <https://hrcak.srce.hr/160957> (1. 4. 2022.)
46. de Waal, Esther. *Seeking God: The Way of St. Benedict*. The Canterbury Press, Norwich, 1999.
47. Weinkopf, Simone. *Das Mysterium des gebets*, (19. 7. 2020.)
<https://www.abtei-st-hildegard.de/das-mysterium-des-gebets/> (1. 4. 2022.)
48. Wray, W. David. Sacred Rhythms: Harmonizing Work and Prayer. *Leaven*, 22 (2014.) 1, 1-3. <https://digitalcommons.pepperdine.edu/cgi/viewcontent.cgi?...> (15. 3. 2022.)
49. Zrinščak, Siniša – Baloban, Stjepan – Črpić, Gordan. Dostojanstvo čovjeka i rad. *Bogoslovska smotra*, 70 (2000.) 2, 443–470.

SVEUČILIŠTE U SPLITU

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, Katarina Zrno kao pristupnik za stjecanje zvanja magistra/magistrice teologije izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo moga vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskog rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 12. travnja 2022.

Potpis

IMBALANCE IN THE MODERN WORLD OF WORK
AND
MONASTIC UNDERSTANDING OF WORK

Summary

Every human has his personal understanding of himself, his life and this world. This understanding determines how a man understands the concept of work and his attitude towards it. Work is one of the most important elements which create the person as a whole. Work is an essential component of any man's being and it is not just the means of survival. In our modern world, work and all the issues which can be related to it are very common and important themes. For many people work represents something joyful and it brings them pleasure and happiness. On the other hand, there are more people who feel unsatisfied, empty, stressed, sad and even frustrated because of their work. And what can be said about those who do not have the opportunity to work? About those who do not have this basic human right and too often this right remains something unattainable? There are so many complex issues concerning work so the solutions can not be simple or easy. However, every person can develop his own attitude towards work and his own understanding of the meaning of work. Here we primarily refer to the spiritual concept of work. Is the spiritual concept of work even important in the modern world? Due to great changes which are caused by sudden and large technological development, there is a need for new evaluation of work. As work represents something extremely important for every person and it has great impact on person's life and happiness it is really necessary to look into the meaning and value of work again. We should take into consideration all the characteristics of modern world and examine all aspects of work and its meaning. We should look into spiritual concept of work and try to create new philosophy or spirituality of work. This need is urgent and it is addressed to all those who can give any kind of solution or help. In search for appropriate solution, this paper examines historical experience and the attitude towards work in the benedictine monasteries. The meaning of work which was created in these monasteries shaped our civilization one thousand and five hundred years ago and enriched it with so many material and spiritual blessings.

Keywords: work, modern society, imbalance, monasticism, prayer, contemplation, happiness